

Петро Шекерик-Доників

ДІДО ИВАНЧІК

Оригінальний текст гуцульським діалектом
та в перекладі літературною мовою

Дискурс
Брустури — 2023

Переклад літературною мовою Івана Андрусяка

ГУЦУЛЬСЬКА САГА

I

Шекерик-Доників П.

Дідо Иванчік / Петро Шекерик-Доників. — Брустури : Дискурс, 2023. — 832 с.

ISBN 978-617-7411-76-4

Історія «Діда Иванчіка» — шлях горянина, мисливця і мольфара. На кичерах і зарінках Иванчік, конкуруючи за право бути найкращим, практикує «замовляння», «обертини» й «чінки», відвідує весілля й похорони, церкву й полонину, має справи з бандитами й бісами, косарями й мольфарами, будує, танцює, рефлексує і курить люльку.

«Дідо Иванчік» — це також проникнення у свідомість гуцула наприкінці XIX — на початку XX століття, де градовий бог є не менш реальним за цісаря, а кохання до мавки може бути сильнішим за любов до власної дружини.

Усі права застережено. Жодну частину цього видання не варто відтворювати будь-яким способом без письмового дозволу видавництва.

© Іван Андрусяк, переклад, 2020
© Василь Герасим'юк, передмова, 2020
© Дискурс, видання, 2022

Перед очима дві світлини: двадцятилітній одухотворений юнак і п'ятдесятилітній похнюплений чоловік. Одна особа. Особистість. Петро Шекерик-Доників. Щоправда, зображення на другій знімці розмите, і загальне враження викликано тим, що нам добре відомі наступні події: він щойно поставив чи завтра поставить крапку у своєму автобіографічному романі «Дідо Иванчік», позначивши місце і дату: *Жеб'є — під Синиці, 20 цвітня 1940 р. ПШД*. Якраз день народження. Йому 51 рік.

І незабаром, за три тижні, — арешт, тюрма, Сибір, смерть (невідомо, де і коли).

Щодо першої знимки, то нагадаємо написане з неприхованою симпатією й оприлюднене в одному давньому збірнику: «У тих часах ще молоденький легіник, уродженець багатого, повного старовинних традицій, передвікових переказів, звичаїв села Голови, що розкинулось по ґрунях і понад двома невеликими, але бистрими потоками Білою і Чорною Річками, які, зійшовшись разом, носять назву Дідушкова Річка і вливаються в Черемош. Батько Петра Дмитро одружився з дочкою Доника — звідтіль і Шекерик-Доників. Дмитро жив над річкою, де мав млин, мов гуцулам кукурудзу і ячмінь, а в “Фолюші” прав ліжники й сукно на сердаки й гачі. Війтував у Головах понад сорок років, коли ж постарівся, передав війтівство своєму синові Василеві. Наймолодшим сином був Петро. Петро мав вісім років, як староста в Косові наказав війтові в Головах негайно будувати школу...»

Хлопчик Шекерик (тоді, як і всі однофамільці в Головах, ще був Шекерік) провчився чотири роки і став улюбленцем легендарного вчителя Луки Гарматія, який подарував своєму найкращому учневі «Кобзаря», чим визначив багато в його долі. Без Гарматія навряд чи мали б ми етнографа й письменника, що творив на гуцульському діалекті, організатора «Січей» (навіть у Вінниці) Петра Шекерика-Дониківа. Учитель Лука з'явився на Гуцульщині якраз на межі дев'ятнадцятого і двадцятого століть, і в 1900 році відчинилися двері школи в Головах, що деякий час стояла пусткою, і голівчани вважали, що там поселилась нечиста

сила й відпускати туди дітей — справа не тільки непотрібна, а й небезпечна. І Лука Гарматій на відкритті школи «вистрілив чотири рази з гарних жированих гуцульських пістолів», як засвідчив Володимир Гнатюк (і не тільки він), і це мало ефект не менший, ніж би стріляли з гармати: не тому, що гуцули рідко чули постріли — якраз навпаки, а тому, що тільки таким чином тоді в Головах можна було повернути дітей до школи. Серед перших школярів був і хлопчик Шекерик, який народився й виріс у Головах, а це село було особливе, хоч у Карпатах інших сіл, мабуть, не буває. Учитель і плодовитий письменник-емігрант Михайло Ломацький згадував, що «всяка так звана культура не мала сюди доступу... Подібного села не знайти в цілій Європі». Малась на увазі насамперед важкодоступність села. Може, Ломацький у своїх пізніших емігрантських повчаннях бачив різні закутки Європи, але до усвідомлення унікальності Головів спричинилися вчительські пригоди на рідних кресах, бо повчителювати випало аж у сімнадцяти селах. Здебільшого в гуцульських.

До Луки Гарматія і колега Ломацький, і школяр Шекерик ставилися однаково шанобливо попри стрілянину на початку навчального 1900 року — як інакше було тоді розправитися з нечистою силою? А в той же час перед гуцулом Іваном Семанюком (Марком Черемшиною) та його покутським другом Василем Стефаником уже відкрилися двері європейських університетів: ці селянські сини, майже на два десятиліття старші від нашого Шекерика, уже встигли закінчити гімназію. Встигли написати (і навіть опублікувати) перші свої оповідання. Марко Черемшина також використовував гуцульський діалект, але тільки в мові персонажів. Авторський текст писав літературною мовою з незначними місцевими лексичними вкрапленнями, що надавало особливого шарму. Запаху. Барви.

Я виріс біля Космача і з-поміж 32-х його присілків добре знаю такі, куди добиратися навіть сьогодні зовсім не комфортно, але щоб ціла «імперія Голови» так надійно була закрита (здавалося, навіть від Божого ока, але не від диявольського!) ландшафтом — такого справді треба було пошукати. Ще в мої шкільні шістдесяті минулого століття рідко яке весілля в Головах (гуцульське весілля стало сюжетним вузлом роману «Дідо Иванчік») закінчувалося не в традиції шекспірівської драми — зі всією гамою (тут — габою) пристрастей. Одне слово, у цих місцях кожному випадало багато випробувань. Особливо, якщо ти юний і наділений багатьма талантами та життєвою енергією. Невсипуючо!

А тобі пощастило: ти маєш Учителя. Що поцінував і направив. Що пізніше познайомив із видатними діячами української культури. На самому початку двадцятого століття вони зачастили в Карпати, і село Криворівня стало «гуцульськими Атенами». Не стало Жаб'є, що розташоване поруч, не стало жодне інше при більш-менш терпимій доро-

зі. Бо у Криворівні літував Франко, а за ним Грушевський. Бо тут тоді в одній із найдавніших на Гуцульщині церков правив парох Волянський, який чомусь нагадує мені англійського лорда, хоч, мабуть, не в кожного лорда така благородна постава. А нині в плебанії, де перебувало мноство славних людей (окремі імена зберігає пам'ятна настінна дошка), мешкає із сім'єю парох Рибарук, який за поставою нагадує мені пароха Волянського.

Звісно, бував тут і Петро Шекерик-Доників, де заприятелював з польським письменником і своїм ровесником Станіславом Вінцензом, який виріс у Криворівні і, як натура тонкого й широкого художнього смаку, не міг не захопитися гуцулами, а цього гуцула конкретно вважатиме «людиною талановитою, якщо не геніальною». Підставою були, мабуть, не акторські здібності Петра у виставах гуцульського театру Гната Хоткевича, створювати який у Краснолілі Шекерик не тільки допомагав — саму ідею такого заходу подав, — а робота «артиста» зі словом, яка все більше ставала творчістю, бо не обмежувалась фольклорними записами про опришків (107 оповідань), численними замальовками з народних святкувань основних календарних обрядів або жвавими наративами вісімнадцятилітнього гуцула з Головів на кшталт «Як відьма Кашуля врятувалася від спалення» — там уже цілі фрагменти художнього письма із суверенною авторською інтонацією. Не варто забувати й перші сороміцькі гуцульські оповідки, де героями були молоді й не дуже молоді аборигени доступних і не дуже доступних місцин у горах Карпатах. Отож до своєї «гуцульської саги» йшов стежками (пляями) розмаїтих пошуків — його дописи в газеті «Громадський голос» часто мало чим різнилися від публікацій у фольклорних збірниках ЗНТШ. Робота збирача народної творчості часто нагадувала роботу газетного репортера, що перебував у міфологічному часі, де завше актуальне все, бо, за словами поета (ровесника Петра Шекерика-Дониківа), «довший від століття день». Він не мислив себе без «діалогу з вічністю» (за словами іншого поета) — аж до особливої заінтересованості і власної участі в будівництві обсерваторії на горі Піп-Іван, що теж його ідея. І тут уже нагадаємо філософа: «Космос і совість». Для симетрії нагадаємо ще одного філософа: «Всесвітній, всесторонній, живий зв'язок всього зі всім».

І все ж Вінценз навряд чи легко розкидався б найвищими епітетами: він усе-таки прочитав дещо з «Діда Иванчіка», назвавши цей твір «пам'ятником старої мови, якому немає рівного». Він майже готовий вважати автора першого українського роману, написаного діалектом, геніальним, хоч такі визнання приймаються не відразу. Але наче і Вінценз відчував, що може не встигнути. Адже пан Станіслав добре знав пана Петра — недаремно клопотався в польської влади, аби дала дозвіл Шекерикові без арешту повернутися додому, бо попередні (румун-

ські) окупанти таки заарештували гуцула. Та крапки в його життєвому романі не поставили: прорвався на Велику Україну, встиг повоювати і з денікінцями, і з більшовиками. Але після всіх баталій усе-таки повернувся («вічне повернення») додому, і наприкінці двадцятих два роки був гуцульським послом до польського сейму. Запам'ятався прекрасним оратором, зокрема, збереглося багато відгуків, як перед виборами виступав чи не в усіх гуцульських селах. У моїй Прокураві, наприклад, а в Брустурах іще влітку 1975 року старий газда Бочків у своїй хаті під Кичерою переповідав Шекерикову апологію гуцульської ноші — тільки в такій убері той з'являвся на засіданні польського сейму чи у львівському помешканні Володимира Гнатюка.

На другій світлині сидить у тяжкій задумі перед своєю скорою загибеллю Петро Шекерик-Доників, наче справді знає ще після «перших совітів», що «на то вже нема ради» і що, як зображення на світлині, розмиє історія найщемливіші візії сумлінного учня Луки Гарматія: юнацтво «з вершин і низин», якому, як Блага Вість, відкрилася країна Україна («...січові ленти наче навмисно для гуцулів...»); делегат Української Національної Ради ЗУНР від повіту Косів під стінами Софії Київської на святі Злуки ЗУНР і УНР і... що далі? Що б там не було, а такого гуцула ще не було. Тим паче з Головів («що може бути доброго з Назарету?»)... Що конкретно за ним, крім обсерваторії? Рільничка школа, етнографічний музей... Перший гуцул, довідку про якого завершує слово «військовик». Перший гуцул, у якого гостював Вільгельм Габсбург. Такий гуцул мав би жити в столиці. Гуцульщина має кілька столиць. Шекерикові випало Жаб'є, де й оселився після першого одруження і з часом став війтом, як батько в Головах, але трохи на коротше, бо прийшли, як мовилось, «перші совіти». А потому другі. А за ними — нинішні. Багатьом уже не треба було й приходити. Вони звідси.

Тож на другій світлині вічно сидітиме немолодий гуцул у тяжкій задумі: стільки всього промайнуло — як у кіно, якого не бачив. Себто кіно як такого, може, й не бачив. Здавалося: чи не приснилася країна Україна? Куди поділася велика держава в центрі Європи із закопанам під Раховом відповідним стовпом? Мені й нині здається іноді, що все, крім цього стовпа, нереальне. А коли все втратило значення? Насамперед слова. Після великих зачарувань і ще більших розчарувань усе викликає недовіру. А що безсумнівне? Хто безсумнівний? Дідо Иванчік, що наче постійно перебував за межею реального. Петра Шекерика-Дониківа вчив грамоти Лука Гарматій. А виховував дідо Иванчік. Иван Люпайлюків, що народився й проживав у неприступних Головах, хоч там теж були підступництво й продажництво, бо ця земля розташована в країні Україні, а не на небі, хоч до нього ближче з високої полони-ни Скупової. Тому такі пронизливо сині очі в діда Иванчіка, про які пронизливо написав його онук, а ще пронизливіше — про дідові слова,

які — єдині — у жодному дискурсі не стали порожньою риторикою, як у людей учених, а могли ще вбити або врятувати. Тому його словами, навіть його морфологією й синтаксисом усюди і скрізь користувався Петро Шекерик-Доників, додаючи до дідових слово «Україна» та деякі інші — для багатьох важкодоступні. Для декого неприступні.

А ось один земляк з Ільців, молодший рівно на 10 років Онуфрій Манчук, продовжив його лінію, але тільки в жанрі новели. У його невеличкій збірці «Жьиб'ївські новелі» (13 збережених творів) є незаперечний шедевр із назвою «Заробок» — новела найвищої мистецької проби, «якщо не геніальна». Може, написав би ще не одну, але його замордували ті ж самі «визволителі» перед своєю втечею в 1941 році.

Роман «Дідо Иванчік» переховували довше й ретельніше, ніж найрізкішу антирадянщину. Хоч там її немає. Але все то формально. Друга дружина автора, яку про всяк випадок совіти теж арештували й на деякий час ув'язнили, і її дочка в цьому, мабуть, не орієнтувалися, але якісь інтуїції щось їм таки підказували, і текст твору потрапив до товариства «Гуцульщина» навіть не на 100-річчя письменника, а ще через 10 років. Ентузіасти сумлінно опрацювали рукопис, і 2007 року з'явилося перше видання роману. Не вистачало кількох розділів другої частини. Нещодавно їх віднайшли — і нарешті маємо весь текст «Діда Иванчіка».

II

Зі шкільних літ пам'ятаємо, як починаються «Тіні забутих предків» Михайла Коцюбинського:

Іван був дев'ятнадцятою дитиною в гуцульській родині Палійчуків. Двадцятою і останньою була Анничка.

А ось початок роману «Дідо Иванчік»:

У деді з реду дітей я дваціть і четвертий. А мижі живими дітми оденацітій і найменчий, але ни випорток, бо післідь мене було ише шестеро діточьок, лиш уни маленькими вивмерали. (18 с.)

Зачини подібні, але це не стільки наслідування, як традиція жанру. З походження героя починається казка, починається сага. І не тільки. Однак казка передбачає щасливий фінал. Чого не скажеш про сагу. Передчасно гине Иван Палійчук. Дідо Иванчік помирає в похилому віці, очевидно, на межі дев'ятнадцятого і двадцятого століть, і разом із ним відходить не тільки чи не останнє покоління патріархальної Гуцулії, а й, як висловлюються читачі роману, ціла «гуцульська Атлантида», не подібна ні на що на цій землі.

Перебув Иванчік и Довгого, так, йик вішював. Навіть и Дарадуду перебув. А йик лишивси на світі без тих людий, шо з ними жив, воювавси та

пізмував, и любивси — то й він инчий став, бо світ тогди йому став ні по чьому. (826 с.)

За законом контрасту різко й рельєфно відкрилося все це уродженцю неприступного села Голови — чутливому автохтонові, який із герметичного предківського світу потрапив під холодний душ (тут — водоспад) перших десятиліть двадцятого віку: світової війни, революцій, переворотів, голодоморів, кривавого терору, тяжких поразок і... (про перемоги промовчимо). Наприкінці третього десятиліття він зіставив дві цивілізації й у своєму романі збагнув, що тільки у світі діда Иванчіка залишилися слова, які значили те, що насправді значили. І назавше залишаться такими, бо слова не накриють холодні води світового океану.

Й він цілий замовкав, гаснучі з цього світа... мижі новим, молодим поколінням из свойов старовітчинов в серци, вірний їй аж до смерти... (826 с.)

Шекерик був у Коцюбинського консультантом із лексики, демонології, взагалі з гуцульського побуту. Зокрема, вразила автора «Тіней» вечірня забава («грушка») в обійсті мерця напередодні похорону. Вони разом прибули в Голови — спеціально, аби все це побачити. Михайло Михайлович, звісно, вперше. Молодь веселилася, дехто шукав собі пари (і знаходив), були рух, ігри, сміхи, вівкання... В однойменній новелі Марка Черемшини, «покотом плачучи», вирішували, хто з ким піде під вінець. У романі «Дідо Иванчік» теж є подібна сцена, але без веселощів зі сльозами, а радше з інфернальним відрухом. Здавна також пам'ятаємо вислів Коцюбинського в листі до Горького про гуцула як про справжнього язичника (треба в цьому розібратися), усе життя якого — безперервна боротьба зі злими духами. Зі злими духами бореться і християнин. Дідо Иванчік кожен день починає молитвою до Бога-Сонця. Видихає звертання:

Госпідку наш любий та шірий, праведне Сонечко... (46 с.)

Не знаю, як записував автор роману слова цих молитов, — не міг малий хлопчик Шекерик усі почути й запам'ятати, прибігаючи до діда, власне, найбільше золотого часу свого дитинства провівши в дідовій хаті, на дідовому обійсті. Він теж наче видихає, а не записує — ці молитви в його генах, у крові. У другій частині роману перед нами такий же допитливий і вразливий хлопчик Иванчік. Далі вглиб покоління письменник не заглядає, але ми віримо, що в цих горах, у цих неприступних Головах та і в Жаб'ї, і в Криворівні, і в Космачі, і на всіх цих верхах і долах звучали подібні молитви. І закінчувалися вони так чи приблизно так:

Позволь, Праведне Сонечко, нам уздріти изнов завтра твоє єсне, світле, праведне лице... (46 с.)

До сонця на нашій планеті молилися з найдавніших-давен — багато славетних попередників у діда Иванчіка. Ось про Сократа в Плато-

новому діалозі «Бенкет»: «І він стояв аж до ранку, а як розвиднілось, проказав молитву до сонця і пішов, куди йому треба». Сократ шанував грецьких богів, а дідо Иванчік був християнином. Христос, як відомо, приніс не теологію, а Благу Вість. Вона — для всіх. Мірча Еліаде назвав це «великою релігійною революцією», до того ж «надто великою, щоб її результати були засвоєні навіть за дві тисячі років християнства», бо «Син Божий, втілившись у людині, прийняв історію» і «концепція міфологічного часу та вічного повернення остаточно відходить у минуле». Різдво Христове — у часі народження молодого сонця за старим стилем. Старовітчина діда Иванчіка не є синонімом ідолопоклонства. Історик релігії Мірча Еліаде поділяє думку видатної філософині Сімони Вейль, єврейки за походженням, що «ідолопоклонство значною мірою є вигадкою єврейського фанатизму».

Син Божий втілений у людині. Бог втілений у Христі. Спасіння неможливе без Христа. Аби здійснити найбільшу амбіцію свого життя — стати головним стрільцем (ловцем, мисливцем), дідо Иванчік мав *вистрілити в Христа за законом* (проскурою). У цьому утвердив його Олексій із Плоскої — не найгірший із мольфарів.

Знав, шо їик ни стрілит законом у Христа, то підет у праву дорогу й по смерти за тото допадет Божего трону Сонця, але ни станет мижі стрільцями тим чьоловіком, їиким би повинен стати. Ни побідит Шкіндю з Довгим, бо ни станет тим головним стрільцем, на їикого перло їйго вид колиски. (498 с.)

Совісний чоловік Иван Люпайлюків (найсовісніший герой роману) добре знав, чим за це доведеться заплатити.

А їик стрілит, то підет у ліву дорогу, побідит Шкіндю тай їйго побратима Ивана Довгого, бо видразу станет тим, чім бажів бути — головним стрільцем, але навіки видпадет вид Божего трону Сонця. Буде проклетий з-за життя Сонцем. А по смерти підет у Чьорногори град ковати тай служити ничістий силі. (Ст. 498).

Але рішення прийнято. На причасті в церкві частку Святого Тіла не проковтнув, а сховав під язик і потому долучив до набою. Пішов у ліс («кріс і ліс») і вирізав на смереці чашу (таку, як на церковному престолі) і хрест. Прицілився. Вистрілити не зміг.

...студений піт густими краплями дождя уквив їйго чьоло... (502 с.)

...з'євивси сам Христос... (502 с.)

З'явився ангел-охоронець, з'явився чорт із зайцем під плечем і з готовністю одразу після пострілу «до контракту на його душу», а припасений задалегідь заєць стане першою ласкою нечистої сили, — стріляй! І далі вся звірина — твоя. Не вистрілив. «Ти переміг, Галілеянине!»

Най стріляют хоть и в скали головов, а я не стрілю, бо ни бізую. (508 с.)

Такий-от «головний стрілець», справжню доброту якого внук відчув ще малим хлопчиком, для якого на дідовій печі починався простір

неймовірних з'явищ і трафунків, де бували не тільки розмаїті страшні прояви — аж до гидомирних привидів. Там дідо Иванчік при всіх (реальних і не дуже) міг забавлятися з Лісною, яку умудрявся при всіх заводити до хати, — хтось її бачив чи тільки чули? — мучився малий здогадками у безсонні. І при всьому тому тільки дідо був справжнім і вартим довіри. Бо був добрий — і «в очі», і «позаочі». Був «не фальшивий». Це автор роману ще оцінить. І не раз. У діда очі були повні любови. Але його іноді діставали. Особливо баба. І починалося тоді таке, що на його тлі подібні конфлікти в повісті Олександра Довженка «Зачарована Десна» здаються меланхолійним сновидінням у раю.

Йик ти ни хочь говорити, то я буду говорити, але оттакої», — й з усеї сили усвітила діда кулаком мижи очі. Він йик стоев, так лиш, йик пірце, вйнув пид припічьок... Видразу инчий став... Йик медвідь, роз'юшений вид мерші, прожогом штрик ид бабі... Він черкнув її за волоси, звалив на земню й штрик на ню коліньми, йик половик на курку. Коліньми гуляв йй на грудех, а руками кундосив її волосє на голові. (72 с.)

Ідилічних картин у романі немає, а казковий трепет є. Присутній. Від нього іноді вмах можна відчутти крижаний холод — не обов'язково для цього бути гуцулом. Бо чи знайдеться нині гуцул, якого «заклев» би Шкиндя? А цей проклин звучить у романі не раз, як і молитва до Бога-Сонця.

Кріс душу йиму маму мамину псом! (442 с.)

Не діє це нині навіть у містечку Верховина (колишне Жаб'є) — скільки не повторюй. Навіть малим хлопчикам і дівчаткам рідко розповідають про велетів із другої частини роману. Не переконаний, чи хтось ще молиться до Бога-Сонця, але нині це справа надто інтимна. Просто раніше вважалося, що тільки в пеклі відсутня молитва. Однак у третьому тисячолітті одразу прижився «той, щез би», особливо у сфері приватних послуг. Так само у двадцять першому столітті дієвими залишаються знахарі і — що, мабуть, цікавіше-веселіше — різні ворожбити та ворожки. Часто чути: «Він УСЕ про мене розказав!». При цьому питання: а чи поміг? — не актуальне. Головне, аби незнайома людина розказала тобі ВСЕ про тебе.

Розказати ВСЕ про сучасників діда Иванчіка і не все про нього взявся Петро Шекерик-Доників аж наприкінці 30-х років двадцятого віку. Перед тим він описав, як колядують на Різдво і споживають Святу Вечерю, як святять паску і споживають її, як виходять на полонини «по Велицідни» і як покидають полонини восени, як женяться і помирають, як відбуваються всі гуцульські одвічні ритуали й дійства... А тепер він вирішив усе це повторити «у виконанні» реальних людей, про яких знав УСЕ. Збагнув, що мусить залишити живе свідчення про них на їхній землі — їхньою мовою, яка розлита в їхньому пейзажі — навколо

них і всередині. Як на мене, особливо це вдалося йому у фрагменті про весілля. Бо тут ще й музика.

Зайграла буйно їх музика в скрипки, цимбали, дудки та флюєри тисові, шо аж сами ноги йшли данцувати, а їх челідь розкішна то ише куражнійше, йик перед тим, кучерево заспівала розмаїтих співанок, пориваючи ними навіть у старих дідів та бабий серця до любви, розпалюючи їх молодов буйностей. (434 с.)

А на самому початку весілля сіли всі на коні, і після «знаку до стріляння» по-справжньому почалося!

...дим з пороху, то аж сонце закрив густов мраков... (434 с.)

Аби все це описати, не вистачить ні дня ні ночі. Одне слово, втрутився Иванчік, і пристрасті справді стали позамежні, і він переміг своїх вічних супротивників. І небезпідставно передбачав їхню помсту.

Нічьо ми ни вквасните, йик мнє згладите з цього світа, бо йик мнє ни станет на світі, то гори си за мнов ни засунут, мут стоєти, йик стоєли. (446 с.)

І це мало «симетричний відбиток» у незбагненній гуцульській музиці, бо на тому весіллі скрипаль Ігнат Гавиць «перейграв Сухонького» — і почалася його епоха. А коли Петро Шекерик-Доників писав роман, неподалік уже бігав хлопчик Могур, і йому не було ще й десяти літ. Скрипка Могура «зайграє» в середині двадцятого століття. Так заграє, що тільки так! Але скрипка, як записав від гірських старійшин автор роману набагато раніше, м'яко кажучи, не зовсім від Бога — від Бога Иванчікова флюєра.

Малим хлопчиком я теж чи не щодня бігав до діда (як у романі «Дідо Иванчік»). Повернувшись із Караганди, мої батьки «будувалися», і їм було не до мене. У діда Василя (мене назвали на його честь) будувалися теж, але він — із порихтованим кирзаками «визволителів» нутром — брати в цьому участі вже не міг, тож займався маржиною і мною, направляв мене при корові й вівцях. Пригадую величезну жабу в дідовій стайні і його самого, що цілком серйозно випитує в надійшлих жінок, від «котрої» прийшла ця ропуха «по наше молоко» і «котра» (після того, як піддали жабу тортурам, помістивши в розколину гілки, встромленої в землю біля стайні) приймає зараз страшні муки в себе в хаті. Це детально обговорювали в присутності мого діда — командира УПА, що пройшов сталінські катівні, після яких навіть «той, щез би» виглядає хлопчиком із церковного хору... А потім сидів із кардиналом Йосипом Сліпим ув одній із сибірських тюрем. А тепер уважно слухає про невеселі відьомські будні й навіть не усміхається.

ДІДО ИВАНЧІК

ЧАСТИНА ПЕРША

I

У деді з ряду дітей я дваїцть и четвєртий. А мижи живими дітми оденаїцїтий и найменчий, але ни випорток, бо післїдь мене було ише шестєро діточьок, лиш уни маленькими вивмерали.

Рїс я пєстуном у хатї, протє найменчя дитина у старинї. Розвезєний, шо най Бог боронит. Вара було шо ми ирчі. Бувало, скоро на мнє лиш шош трошки посиров'єт, то ого — я з хати порс тай просто до діда, маминого дедї. Добре, шо дорогу знав до діда, то ж страху ми ни було. Нираз малим хлопцем тікав до діда й без портєниц, скоро лиш ми та бига приїдет. Ніхто би був мнє ни спєр.

Дєдиковї хати, статочнї збудованя, були побудованї у занодзі мижи ґрунїями й лїсами над бистрошумнїючьов рїчьков.

За рїчьков, наопєредь самих викон, пид лїсом тетєрїла стримка стряпава скала. Вид тої скали, поплямлєної сивавими лїшїрями та порослої паршивими краками, покритої мїсцїями зеленковатим мохом, було мнї вїчьно лєчьно. Найгїрше було мнї лєчьно вид пєчїри у тїй скалї, бо та пєчїра хоть нивєличька, то була пудна.

Дєдик приказував, шо у тїй пєчїрї сидит Дониковє сукровишє на заклетих скарбах, бо колис вїн продєв за нї чьортовї свою жїнку, а тепєр за покуту мусит їх там сокотити до суду вїка.

Бувало, нираз, їик звївалиси буйнї вїтри й смутно спївали тужним шумом у лїсї верх скали, то мнї си причувало, шо у тїй пєчєрї «вїн», изчєз би, пигичїт у скрипку до спїванок гєласливим вїтрам. Иноді навїть здавалоси мнї, шо у тот раз, їик из лїса верх скали дражнилоси зо мнов первовїчьнє смєрєчє, намахуючі на мєнє, їик мєдвїдь лабами, хєхлатими пластами фої, Дониковє сукровишє висувало свою тонку, їик павутина, руку криз листє на корчіку опєредь пєчїри й, потєвуючі палцєм, гулило мєнє д'собї у пєчїру. Вид того лєковишя мнї пуду давало. Я викручювавси й, гвєвтуючі на всий рот, втїкав у хату без потємку.

Вид дєдикових хатїй було видко лиш на тоту скалу тай на лїс верх нєї. У тїй зашєпетинї виглєдало так, їик у полїбичьку, шо з нєго нїкуда индє ни видко, лиш у нєбо, тимунь коло дєдикових хатїй було мнї скучьно. У Пилипївку загрївало сонцє у ту задолину аж д'вєчїру, тай то

I

З-помїж татових дітєй я двадцять четвєртий. А з-помїж живих одинадцїтий и найменший — але не випорток¹, бо після мєнє було щє шєстєро діточок, та вони маленькими повмирали.

Рїс я пєстуном у хатї — шо то найменша дитина в батьків. Такий розвєзєний, шо най Бог боронить. Годї було мєнї щось сказати. Бувало, лєдь шо не по мєнї, то ого — я з хати шасть та й просто до діда, маминого тата. Добре, шо дорогу знав, тож страшнє не було. Нє раз малим хлопцем тікав до діда й без штанєнєт, щойно отак збрїкнуся. Ніхто б мєнє не спинив.

Дєдєвї² хати, добротнє обїєстя, стояли у видолинку мїж ґрунїями³ й лїсами над бистрошумною рїчькою.

За рїчькою, самє напєред вїкон, пид лїсом тетєрїла стрїмка стряпава⁴ скєля. Чєрєз ту скєлю, поплямлєну сивавими лишаями та порослу облїзлыми кущами, покриту мїсцїями зеленкуватим мохом, завшє було мєнї лєчьно. А найдужчє — чєрєз пєчєру в тїй скєлї, бо та пєчєра хоч і була нєвєличка, та страшна.

Дєдик розказував, шо в тїй пєчєрї — Дониковє сукровишє⁵ на заклетих скарбах, бо колись вїн продєв за нього чортовї свою жїнку, а тепєр за покуту мусить їх там сокотити⁶ до суду-вїку.

Нє раз бувало, шо звївалиси буйнї вїтри й смутно спївали тужним шумом у лїсї над скєлєю, то мєнї причувалося, шо в тїй пєчєрї «вїн», щєз би, пигичить на скрипці до спїванок гєласливим вїтрам. Иноді навїть здавалося мєнї, шо коли з лїсу над скєлєю дражнилоси зо мною первовїчьнї смєрєки, намахуючись на мєнє, як вєдмїдь лапами, чубатими пластами хвої, Дониковє сукровишє висувало свою тонку, як павутина, руку кризь листя на кущику пєрєд пєчєрою й, махаючи пальцєм, манило мєнє до сєбє в пєчєру. Тє страховиння добрячє мєнє лякало. Я викручювавси й, рєпєтуючі на повєн рот, без тїями втїкав у хату.

Вїд дєдикових хат було видко лишє ту скєлю й лїс над нєю. У тїй видолинї почувалось як у бочєчці, шо з нєї, крїм нєба, нє видно нїчєго, тож коло дєдикових хат було мєнї скучно. У Пилипївку загрївало сонцє в ту видолину аж надвєчїр, та й то лиш на годинку, мовби оком клїпну-

¹ Тут: остання дитина з народжєних у сїм'ї.

² Дєдьо, дєдик — тато.

³ Ґрунь — вєршина гори.

⁴ Стряпава — розтрїпана; тут: вивїтрєна, нєрївна.

⁵ Дух, привид, а також мїсцє, дє пролилася чиясь кров, дє когось убил.

⁶ Сокотити — стєрєгти.

лиш на годинку, так, йикби оком кліпнуло. А взимі вид води тегла така лютъ, шо аж іноді морозом таки кришило. Око в'єло вид студени.

А було підбічі вид дедикових хатий лиш трошки д'горі на ґруник Савківку, то відтів уже було видко понад Білу річку, аж на полонину Скупову. Було видко на Люпайлівській кичірі, коло Семненівської буковини на прислопатині в садах великі будинки під високими побоями. То був дідів осидок. Из Савківки йиго було так добре видко, йикби лежев на долони опередь самих ичь.

До потоку Гранчиного мож було ити до діда кінцков дорогов понад річков, але тудя рідко коли я ишов, бо була паськудна дорога. Каміне, грузи та проміси, а в посуху порохе. Тудя йти куражило мене лиш ковбіре у бистрій річці, бо нираз виплюскувавси я в нім, йик струг.

Найбірше ходив я до діда царинками понад річков. На царинках игравси вітер чічками. Колисав їх головами. Трави скобитали босі ноги, смієлиси д'мині, йик я стрілов летів до діда у гості.

На цій дорозі лиш одна ми запута була — старовіцкі Доникові хати. Уни були кладені из дерева, рубаного на тім самім місци, де покладені хати. Вид цих порожних хатий, покладених из коленого протіся у вугли, з маленькими виконцями, затканими заткавницями, з плюским дахом, наваленим камінем та имленим в ужвиці, тай из великим черсаком опередь хорім, нитрошки наївси я пудного страху, пробігаючи у вечеріх попри ні. Я мав страх, бо всі люде говорили, шо в цих порожних хатах сидит «тот», изчез би, тай пужіет людий. Ни раз изшіб я нігті из пальців на ногах, пробігаючи, йик буря, попри ні.

II

Мотиликом летів я д'горі на Люпайлівску кичіру.

Чімраз вишше підходив у верх. Виростав понад обочі й ґруні. Підносив, йик орев понад гори. Гадинов в'ючя річка з зеленими луга-

ло. А взимку від води віяла така лютъ, що аж іноді морозом кришило. Око в'єло від студені.

А якщо підбігти від дедикових хат лиш трошки вгору на ґруник Савківку, то звідти вже відкривався вид понад Білу річку, аж на полонину Скупову. Було видко на Люпайлівській кичері¹, коло Семненівської буковини, на галявині в садах великі будинки під високими стріхами. То був дідів осидок. Из Савківки його було так добре видко, ніби лежав на долоні перед самими очима.

До потоку Гранчиного можна було йти до діда кінською дорогою понад річкою, але тудя нечасто йшов, бо то була паскудна дорога. Каміння, грязюка та проміси², а в засуку пилюка. Йти тудя вабили мене лиш ковбури³ в бистрій річці, бо не раз плюскався я в них, як струг⁴.

Зазвичай ходив я до діда царинками⁵ понад річкою. На царинках грався вітер чічками⁶. Колисав їхніми головами. Трави лоскотали босі ноги, сміялися до мене, коли я стрілою летів до діда в гості.

На цій дорозі лише одна мені завада була — старовіцькі⁷ Доникові хати. Вони були кладені з дерева, зрубаного на тім само місци, де й стали хати. Пробігаючи увечері попри них, немало наївся я страху через ці порожні хати, кладені з коленого протіся «у вугли»⁸, з маленькими вікнами, затуленими віконницями, з пласким дахом, наваленим камінням та схопленим в ужвиці⁹, ще й из великим черсаком¹⁰ опередь хоромів¹¹. Я страшився, бо всі люде говорили, шо в цих порожніх хатах сидить «той», щез би, та й лякає людей. Не раз поздирав я нігті з пальців на ногах, пробігаючи повз них, як буря.

II

Метеликом летів я вгору на Люпайлівську кичеру.

Сягав усе вище й вище. Виростав понад обочі¹² й ґруні. Підносився, як орел понад гори. Річка, що гадиною вилася між зеленими лугами,

¹ Гора, уся вкрита лісом, окрім вершини.

² Грязюка, по якій походили; від слова «місити».

³ Заглибини в гірській річці, які вибила, падаючи, вода.

⁴ Гірська форель.

⁵ Царина — рівнинна ділянка між горами та в передгір'ї.

⁶ Чічка — квітка.

⁷ Старовіцькі — старосвітські.

⁸ Технологія будівництва дерев'яних хат, де колоди в спеціальний спосіб обтесувалися на кінцях, щоб скластися на вуглах «у замок».

⁹ Ужвиця — гужва; розпарена для гнучкості гілка, яку використовують для зв'язування (зокрема, майструючи пліт).

¹⁰ Рослина, схожа на будяк.

¹¹ Хоромами в гуцульських хатах традиційно називають передпокій.

¹² Тут: схили гори.

ми лишелася глибоко в долинах. Вона плила срібним пасмом поміж кичери. Бистрим клеконом, змішеним з шепотом лісів, наповнела долини вічнов музиков.

Из Люпайлівської кичери було видко по горах порозсипувані, йик зерниці по небі, самотов дримаючі гуцульські осідки. Йик вишиті мережками рукави челідинских сорочьок, так гори помережені нивами. Йик пролюдні крисані в легінів закетичені тресунками, так місцями позакитичювані гори садками. Царинки поперекладувані сірими воринними плотами у високе кіле, йикби колачями, постискане ужвами. Толоки позарубовані дінницями та стряпавими ломовицями в усілекі узори: барткато, ичкато та кривульковато, йик розкішний коверцовий гуцульський ліжник. Гори згуста полатані чьорніючіми перелісками, а місцями покриті, йикби чьорним сукном, великими кавалками смерекових лісів, поплямлених зрідка зеленевов буковинов. Ціла околиця — то великодня писанка, прекрасно виписана.

Сами очі смієлиси, дивечіси на синіючі верхи. Серце радувалоси близким и делеким кичирам, шо понад ними возилиси хмари так, шо аж чухалиси в ні. Играли по горах смутними тіннями, шо уводно таїли веселий усміх розлогих царинок. Аж кортіло дивитиси на ліси, шо зівали на хмари чьорневов тай дихали вітром на зелені царинки.

Из старого дворишя переліз я почерез перелаз на Ріжу. Опередь моїх очій, йикби из земні, вирости зверхе на кичері дідові хати. Богацькі тоти забудованя з граждами самотов сумували у садах на розложистій Ріжи.

Стримкі високі побої укривали в тих хатах глибоку таємницю дідового житя.

Довстріть мене ув оден заскок хітом летіла велика біла дідова пужла. Навіть ни знаю, коли я, зострахе, виштрик на шістьвориновий пліт. Умліока, йик білиця у смереку из-перед стрільця, вихопивси я високо у кіле сперед гайди.

Пирга люто сприсідала зразу на мене, але йик уздріла, йкий я маю вітер вид неї у кілю, то трошки ми попустила. Сіла нидалічько плоту на земню. Дозерала мене, аби я куда з кіля ни втік, тай по разови кавкала: «гав... гав... гав».

залишилася глибоко в долині. Вона плила срібним пасмом поміж кичери. Бистрим клеконом, змішаним із шепотом лісів, наповняла долини вічною музикою.

Из Люпайлівської кичери було видко розсіяні по горах, як зірниці по небі, гуцульські осідки, шо дримали на самоті. Як вишиті мережками рукави жіночих сорочок — так гори помережені нивами. Як пролюдні¹ крисані² в легінів³ закитичені трясунками⁴, так місцями позакитичювані гори садками. Царинки поперекладувані сірими воринними⁵ плотами у високе кілля, мов калачами, постискані ужвами. Толоки розділені огорожами та стряпавими ломовицями⁶ в усілякі узори: барткато⁷, окато та кривульковато — як розкішний коверцовий⁸ гуцульський ліжник. Гори густо полатані чорними перелісками, а місцями покриті, немов чорним сукном, великими кавалками смерекових лісів, поплямлених зрідка зеленовою буковиною. Ціла околиця — то великодня писанка, прекрасно виписана.

Самі очі сміялися, дивлячись на сині верхи. Серце раділо близьким і далеким кичерам, понад якими терлися хмари так, шо аж чухалися об них. Грали по горах смутними тіннями, шо завше таїли веселий усміх розлогих царинок. Аж кортіло дивитиси на ліси, шо зівали на хмари чорнотою та дихали вітром на зелені царинки.

Зі старого дворишя переліз я почерез перелаз на Ріжу⁹. Перед моїми очима мовби із землі вирости вгорі на кичері дідові хати. Багацькі ті забудови з граждами¹⁰ самотою сумували в садах на розложистій Ріжі.

Стрімкі високі побої¹¹ ховали в тих хатах глибоку таємницю дідового життя.

Назустріч мені одним стрибком летіла велика біла дідова пужла¹². Навіть не знаю, коли я зо страху вискочив на шістьвориновий пліт. Умить, як білка по смереці з-перед стрільця, вихопився я високо в кілля з-перед гайди.

Пирга спершу люто гавкала на мене, але коли побачила, який я маю вітер від неї в кіллі, то трошки попустилася. Сіла під плотом на землю. Стерегла мене, щоб я нікуди з кілля не втік, та й по разові гавкала: «гав... гав... гав».

1 Вихідні, призначені для «виходу в люди».

2 Крисаня — гуцульський капелюх.

3 Легінь — парубок.

4 Дрібні коралі, якими прикрашають крисані.

5 Себто з вориння — довгих жердин, прибитих до стовпів (кілля).

6 Буреломом — поламаними бурєю деревами.

7 Автор має на увазі, що вони немов барткою (гуцульським топірцем) порізані — на око.

8 Барвистий.

9 Назва місцевості, де жив дідо Іванчік.

10 Гражда — гуцульська фортеця; комплекс житлового будинку і господарських будівель (клітей, хлівів), які утворюють замкнутий дворик.

11 Дахи.

12 Пужла (від «пужити» — лякати), гайда, пирга — так кажуть про собак.

А я не своїми голосами гвавтував изострахе у кілю. Дрижев, стоїчі на ужві, йик лист на трепеті від вітру.

Йик лиш шош трошки я собов забірше микснуб, пирга шюрила вуха, вискірела білі острі зуби й гарчела на мене так пудно, шо аж на ній серсть їжиласи. А міні під грудьми так билоси серце, йик тому потетку, шо йиго чяпнут хлопці у свої руки. Аж світ ми темнів ув очех.

Делінь з дідової гражди отворилиси двері. Міні видразу велькло на души, бо на Ріжу вихопивси дідо Иванчік тай, сміючіси, побіг борше ид міні. Міні привижувалоси, шо з мої пригоди разом из дідом сміютси навіть в причівку побою на хаті димом закурині драниці.

Дідо хоть уже був старший чьоловік, бо сімдесятка давно йиму минула поза плечі, то ше однако осовито ступав ногами. Йик молодецьок, біг борше боронити мене від котюги, а хоть низадовго вже мав змінити й вісімдесятку, то йиму нічьо ни значіло — одним бігом біг ми на порятунок.

Кріцовитий то був дідок. Згардегав на пса, а мнов війнув, йик онучьков, з кіля на земню. Стегаючі брови, приезно обзерав мене, водечі по міні голубими очима, ци ни скалічила де мене пирга. Утихомирєв: «Ни бійси, синку. Добре, шо те нехарь ни скалічила. Утну з неї серсти, пидкурю тебе, тай чій ти нічьо ни будет. А йик бес си схоп'єв уночі, то видгашу тобі ватри. Примов'ю вид переполоху, тай то минет. Пропадет вид тебе переполох у плитє, каміне та у скали дираві, там, де люде ни доходе. Де дзвони ни додзвонюють. Де кури ни допівають».

Я обчепивси дідови поза шию руками й цулував йиго в губи пид колочем вусом своїми слинавими вид плачу губами.

«Йик дужі, дідочьку?» — криз плач привитавси я.

«Гаразд, йик ти дужий, легіню», — весело сказав дідо, беручі мене на коліна пестити, цулував прилипачько в лице.

Йиго розкудовчине рідке просиве волосє, шо рихтіло аж понад самі плечя з голови, скобитало мене по твари. Вічьно замислені сиві очі йиго мене половінев люби обсипали.

Навіть и Педлешко видразу став моїм побратимом. Прилип д'міні так, шо аж на земню прилегав, ластечіси. Перепрошував мене за знивагу, лиськав езиком міні то руки, то губи. И я був рад, шо маю охочього до играшок товариша.

Вирвавси я від діда тай вихром вітру, у підбрики, разом з Педлешком тєв до діда у хату.

А я не своїми голосами репетував зо страху в кіллю. Дрижав, стоячи на ужві, як лист на трепеті від вітру.

Щойно я ворувився, як пирга щурила вуха, скалила білі гострі зуби й гарчала на мене так лячно, шо аж на ній шерсть їжачилася. А мені під грудьми так билося серце, як тому потятку¹, шо хлопцям до рук потрапило. Аж світ мені темнів ув очах.

Невдовзі з дідової гражди отворилиси двері. Мені одразу відлягло на души, бо на Ріжу вихопився дідо Иванчік та й, сміючись, кинувся до мене. Мені привиджувалося, шо з моєї пригоди разом из дідом сміються навіть у причілку на хаті димом закурині драниці².

Дідо хоч уже й був старший чоловік, бо сімдесятка давно йому минула поза плечі, однак іще осовито³ ступав ногами. Як парубок, кинувся боронити мене від собацюри, і хоч невдовзі вже мав розмінити й вісімдесятку, то для нього нічого не значило — легко біг мені на порятунок.

Міцний то був дідок. Скричав на пса, а мною війнув, як онучею, з кілля на землю. Зсунувши брови, приязно обзиравав мене, водив по мені голубими очима, чи не скалічила де мене пирга. Заспокоював: «Не бійся, синку. Добре, шо тебе нехар⁴ не скалічила. Утну з неї шерсті, пидкурю тебе, та й нічого не буде. А якби скидався вночі, то відгашу тобі ватри⁵. Примовлю від переполоху, та й минеться. Пропаде від тебе переполох у плити, у каміння та в скелі діряві, туди, куди люде не доходят. Куди дзвони не додзвонюють. Куди кури не допівають».

Я обхопив діда за шию руками й цілував його в губи пид колючим вусом своїми слинавими від плачу губами.

«Як дужі⁶, дідочку?» — кризь плач привітався я.

«Гаразд, як ти дужий, легіню», — весело сказав дідо, беручи мене на коліна пестити, й липуче цілував у лице.

Його розкуйовджене рідке просиве волосся, шо спадало аж понад самі плечі з голови, лоскотало мені обличчя. Вічно замислені сиві очі полум'ям любові мене обсипали.

Навіть Педлешко відразу став моїм побратимом. Прилип до мене так, шо аж на землю прилягав, ластячись. Перепрошував мене за зневагу, лиськав язиком мені то руки, то губи. І я був радий, шо маю охочого до забав товариша.

Вирвавси я від діда та й вихором вітру, підбрикуючи, разом з Педлешком урвав до діда в хату.

¹ Пташці.

² Тонкі дощечки, які використовуються як покрівля.

³ Гостро, подібно до осі.

⁴ Лайливе слово.

⁵ Відгашування (згашування) ватри — елемент народної магії, до якого вдаються, коли треба когось вилікувати від переляку. Докладно це дійство описано в розділі V.

⁶ Гуцульське вітання.

Двійчестими дверми, криз пиддаше коло ватерника, убіг я у гражду на задвіре перед хати.

Дві великі хаті, з різаного протіся почерез широкі хороми, німо дивилися на мене своїми скловими очіма з нивеличьких викон по на штири шибі. З двох боків хатий кліти кліпали на мене почьорнілими из старости дверми. Хліви, шо наоколо оповивали иззаду хати и обі кліти з боків, запахом овечього гною дихали.

У старій вишній хаті баба Єлена змикала на дерев'єним гребени волос з овечьої вовни на запаски. Вуйко Лесьо на задній лавици коло постелі брусом острив сокиру. Вуйна Єлена за порядком укладала помиті миски у полицу верг двер.

Я привитавси з ними. За мнов убіх Педлешко у хату, а за ним увійшов дідо Иванчік. Усі хатов желували мене, шо я вид Педлешка пережив такого страху. Навіть хотіли бити за це котюгу, але я ни дав. Фалив Педлешка, шо він добрий сторож газдівського дому. Баба за це чемно засмієласи д'міні. Витегла люльку из зубий тай задумано заговорила:

«Ану дивиси, ика біда мала, а так думает мудро. З цього хлопця будет колис чьоловік».

Мене у діда мали у завелиці, бо в них ни було дітий. А бездітники люб'єт малих дітий, поків їм шош ни догорет.

Йик лиш сійнуло сонечько рано з-поза Писаного Каменя, то видразу ударело на дідово дворище. Цулувало свойов еснов мовнев ци то вліті, ци взимі вікна дідових хатий. Веселило їх.

У дідових хатах було майже водно тихо. Нигамирно. На тижни, у будні, мало хто приходив из чюжих людей. Хіба робітники закликані приходили на икус роботу. Сусіди делеко. Приходило бирше чюжих людей до діда лиш у церковні светки та у неділі посидіти та поговорити шош з дідом Иванчіком, бо він був нависний и говиркий чьоловік. У тоти дни приходило до діда й багато бідничії брати на роботу скороми: масла, бриндзи та гуслінки. Тай запусто богато роздавав їм дідо скороми — за простибіг. Він желував бідноту тай любив їм помогати, чім лиш міг. Хотів, аби все икос си западажло тай жило на цім світі. За тото и йиго люде дуже навиділи. Вельбили тай просили Бога за йиго маржинку, здоров'є тай видпушшіне гріхів.

Двійчастими дверима крізь піддашся коло ватерника¹ убіг я в гражду, у двір наперед хати.

Дві великі хати з різаного протісся почерез широкі хороми німо дивилися на мене своїми скляними очіма з невеличких вікон на чотири шибки. З двох боків хат кліти² кліпали на мене почорнілими від старости дверми. Хліви, шо наоколо оповивали ззаду хати й обидві кліти з боків, дихали запахом овечього гною.

У старій вишній хаті баба Єлена сукáла на дерев'яному гребені нитку з овечьої вовни на запаски. Вуйко Лесьо на задній лаві коло постелі брусом гострив сокиру. Вуйна Єлена одну по одній складала помиті миски на полицу над дверима.

Я привітався з ними. Слідом за мною вбіг Педлешко в хату, а за ним увійшов дідо Иванчік. Усі в хаті співчували мені, шо я від Педлешка пережив такого страху. Навіть хотіли бити за це пса, але я не дозволив. Хвалив Педлешка, шо він добрий сторож газдівського дому. Баба за це чемно до мене засмієлася. Витягла люльку із зубів та й задумано заговорила:

«Ану дивись, яка біда мала, а так думает мудро. З цього хлопця буде колис чоловік».

Мене в діда дуже шанували, бо в них не було дітей³. А бездітні люблять малих дітей, поки ті їм чимось не дошкулять.

Щойно вранці визирало сонечко з-поза Писаного Каменя, то відразу осявало дідове дворище. Цілувало своїми ясними променями як улітку, так і взимку вікна дідових хат. Веселило їх.

У дідових хатах було майже завжди тихо. Не гамірно. На тижні, у будні, мало хто приходив із чужих людей. Хіба робітники закликані приходили на якусь роботу. Сусіди далеко. Навідувалося більше чужих людей лиш у церковні свята і в неділі посидіти й поговорити про щось із дідом Иванчіком, бо він був приязний і говіркий чоловік. У ті дні приходило до діда й багато бідняків брати за роботу скороми: масла, бринзи та гуслянки⁴. Та й задарма богато роздавав їм дідо скороми — за простибіг. Він жалів бідноту й любив їй помагати, чім лиш міг. Хотів, щоб усе якось давало собі раду та й жило на цім світі. За це його люди дуже шанували та й просили Бога за його маржинку⁵, здоров'я і відпущення гріхів.

¹ Місце, де розкладають вогнище.

² Господарські приміщення, частина гражди (див. далі).

³ Себто дітей не було у вуйни Єлени та вуйка Лесья — тітки й дядька героя, від імені якого ведеться оповідь.

⁴ Традиційний карпатський молочний продукт, який виробляється шляхом сквашування кип'яченого молока.

⁵ Маржина, товар — худоба.

III

Дідо був такої установи, що аби йка була головна робота надворі, то мусіло її лишети перед заходом сонця, хоть би була й нидокінчена.

Уже дідив син Лесьо хотів робити нираз и по заході сонця, але дідо на то ни зизволев: «Доків я живу, то вара робити на моім газдівстві по заході сонця. Мете робити хіба аж тогди, йик мене ни станет на світі. А заким, то тут ше мій повид редит, а ни ваш — сараки». При цій говірці покручував так остро головов, що аж йиго пелешє розвівалоси на голові.

«То гріхово, діти, робити по заході сонця. Світ ніхто ни годен перебути. Є доста часу наробитиси й по душу за цілу Божу днину, коби лиш христенин хотів по правді робити тай путерував. Я так поступаю ціле жите, тай почерез того годит міні Бог — праведне Сонечко ув усій роботі. Декувати праведному Сонечькови, днинці світій запашній, я си доробив, ади, йкого красного маєтку», — при цім слові показував згорда костистов руков на свої придбані ґрунта по долинах. Мав си чім фудулити тай дути, бо бирший пай ґрунтів изкупив він з-позады свого мозоля.

«Дідочьку! Чьо ни можна робити надворі нічьо по заході сонця?»

Дідо си пудно похмурился тай визвіривси на мене:

«А ти, шибенику оден, ни знаєш чьо?»

«Ні — ни знаю», — изтегливо шепнув я.

Дідо пудно здивувався. Похитуючи смутно головов, нарікав:

«Ото, хло', сегодне велика біда повстала на світі... гірко жити. Ой, бигме шо гірко, бідкома тяжка та солонна... Тай йикби ні?... Гм. Гм. Ану хоч би подивиси ти... Такий великий лупіхан, а він ни знаєт пошівувати стародавну віру. Ци у давнині чюв хто таке? Ни вмієт Сонечко праведне почтити. И йик может света земня таких грішників на собі держети? Ни знаю, йик навіть такі люде можут по світій земни ходити».

Він тяжело цим зажурился.

Вид цеї випанахе з устиду черленим цвітом ми лице зацвило.

«Бигме, дідочьку, шо ни знаю», — аж криз плачь сказав я.

«Ни брєши! Иків би ти ни знав?» — йик гайда, злісно гаркнув дідо на мене.

«Та відків я це міг знати, йик у мого дєді цєго звичєю нима, — виговорєвси я. — Мій дєдя ніколи ни заказует робити по заході сонця надворі. Ни сербуєт Сонце тай ни кажет, шо це є гріхово».

На це дідо дуже сердито скривився, немов надкусив падалицю з квасної єблинки. Аж на бік йиму рот викривило. Небо хмарами клан-

III

Дідо був такої настанови, що хай яка була важлива робота надворі, та слід її покинути перед заходом сонця, хоч би й недокінчену.

Уже дідив син Лесьо хотів робити не раз і після заходу сонця, але дідо цього не дозволяв: «Доки я живий, не будете робити на моім газдівстві по заході сонця. Хіба аж тоді, як мене не стане на світі. А поки що я тут розпоряджаюсь, а не ви, сараки¹». При цій говірці так гостро крутив головою, що аж волосся розвівалося.

«То гріх, діти, робити по заході сонця. Світ ніхто не годен перебути. Є доста часу наробитиси й по душу за цілу Божу днину, аби лиш християнин хотів по правді робити та й путерував². Я так чиню ціле життя, і завдяки цьому годить мені Бог — праведне Сонечко — у всій роботі. Дякувати праведному Сонечькові, днинці святій запашній, я доробився ген до якого красного маєтку», — при цім слові показував згорда костистою рукою на свої придбані ґрунти по долинах. Мав чим пишатися та й пишнитися, бо чималий пай ґрунтів викупив він зо свого мозоля.

«Дідочку! Чому не можна робити надворі нічого по заході сонця?»

Дідо миттю спохмурнів та й визвірився на мене:

«А ти, шибенику такий, хіба не знаєш чому?»

«Ні, не знаю», — протяжно шепнув я.

Дідо страшенно здивувався. Похитуючи смутно головою, нарікав:

«Ото, хло', велика нині біда постала на світі... гірко жити. Ой, бигме, що гірко, бідота тяжка та солонна... Та й як би ні?... Гм. Гм. Ану хоч би й ти... Такий великий лупіхан³, а він не вміє пошанувати стародавню віру. Чи в давнині хтось чюв таке? Не вміє Сонечко праведне цінувати. І як може свята земля таких грішників на собі держати? Не знаю, як навіть такі люди можуть по святій землі ходити».

Він тяжело цим зажурился.

Так мені незручно стало, що аж лице від сорому черленим цвітом зацвило.

«Бигме, дідочку, не знаю», — аж крізь плачь сказав я.

«Не брєши! Як ти можєш цього не знати?» — як гайда, злісно гаркнув дідо на мене.

«Та як я це міг знати, якщо в мого дєді цього звичаю нема, — виправдовувався я. — Мій дєдя ніколи не забороняє робити по заході сонця надворі. Не вшановує Сонце та й не каже, шо це є гріх».

На це дідо дуже сердито скривився, немов надкусив падалицю з квасної яблінки. Аж набік йому рот викривило. Небо хмарами натягло

¹ Бідолахи.

² Мав силу, міць.

³ Тут: докірливе слово, щось на кшталт «бєвзь».

цало нагори, сумом тіний укривало то ліси, то царинки. Коли похму-ревси ліс, то усміхалися царинки. Але дідो ни мінівси на твари. Ише гірше помагнетивси. Из річки долітав до него глухей шум води й смутком заповнєв йиго душу.

«Через таких людей, йик твій дедя, шо ломнет старовіцку віру, стаєт людем шораз то тежше жити на світі. — Уперто говорив: — Через них усекі напусти спадають на людей. У тежкі слабости попадають люде, бо гнів'єт праведне Сонечко. Уно видвертаєт своє лице вид грішних людей. Ни хочєт так дивитиси на світ, йик дивилоси у давнині».

Дідо докінчував робити єворове кіє в дриворубі, шо служив и за ватерник. Я сидів коло діда без порток, простоволосий, лиш у дранчіні, на ковбку, складений у куцуб'єк. Забув навіть за свої нидороблені хати з кайлачків у куті ватерника, так докладно слухав, шо дідо розказував про Бога-Сонце.

«Старики приказували, шо у давнині Сонце чісте сходило и заходило. Дотів на світі був гаразд. Маржинка була правучя, манниста. Красні хліби си родили. Ув усім був дотек. Навіть так ни бортавіли ліси, йик бортавіют тепер. Люде ни слабували на мулець. Ніхто й ни чюв за потерюху. А видколи ели люде ни чтити праведне Сонечко, видтогда стало на світі туго жити. Сонце ело червонне сходити й заходити. До нас зачело брудне приходити, бо люде забрудили йиго своїми проступками».

Верклюд, прив'єзаний розкрутом до стіни, иззелений кужбов з берфели, над ватришем говів, йик кінь умучиний. Ждав на ватру, Божу іскру. Чьорні дирочьки, пороблені крученем живої ватри, моргали старовітченев из стіни на мене. Додавали ми желю за давнинов.

Почерез Скупову звівавси вихрями вітер. Небо молодилоси ребинами молоді, йик піна на молоці, білевими хмарками, розп'єлюваними по небі на всі боки, йик баранічя шкіра на п'єлинах.

Дідо уважно глипнув на небо.

«Варко завизної години», — заклопотано сказав він.

«А ви по чьому це пизнаєте?» — запитавси, позераючи й собі на єсне небо, шо ело си пержити в баранковаті хмарки, йик прибрескле молоко, вурдичіси на ватрі.

«По отій перзі на небі видко, шо у облаках високо є буря, й вна борзо, за день-два, приженєт до нас слоту», — сказав дідо, тикаючи д'горі палцем.

на гори, сумом тіней укривало то ліси, то царинки. Коли хмурился ліс, усміхалися царинки. Але вираз дідового обличчя не мініявся. Він хіба ще дужче супився. Від річки долітав до нього глухий шум води й смутком заповняв його душу.

«Через таких людей, як твій дедя, які ламають старовіцку віру, стаєт людем шораз тяжче жити на світі. — Уперто говорив: — Через них усілякі напусти спадають на людей. У тяжкі слабости впадають люде, бо гнівають праведне Сонечко. Відвертає воно своє лице від грішних людей. Не хоче так дивитиси на світ, як дивилось у давнину».

Дідо докінчував майструвати яворове кіє в дриворубі, шо слугував і за ватерник. Я, притиснувши коліна до грудей, сидів коло діда на колоді без штанєнят, простоволосий, лиш у сорочині. Забув навіть про свої недороблені хати з кайлачків¹ у кутку ватерника, так докладно слухав, шо дідо розказував про Бога-Сонце.

«Старі люди приказували, шо в давнину Сонце чісте сходило й заходило. І на світі був гаразд. Маржинка була правуча, манниста². Красні хліби родили. У всьому був лад. Навіть так не дуплавіли ліси, як дуплавіють тепер. Люде не хворіли на мулець³. Ніхто й не чюв про потерюху⁴. А відколи люде перестали вшановувати праведне Сонечко, відтоді стало на світі туго жити. Сонце лєдь червонє сходить і заходить. До нас почало брудне приходити, бо люде забруднили його своїми вчинками».

Верклюд⁵, прив'язаний до стіни, з кужбою, шо звисала з берфелі, над ватришем нависав, як кінь змучений. Ждав на ватру, Божу іскру. Чорні дірочки, пороблені крученням живої ватри, кліпали старовітчиною зі стіни на мене. Додавали мені жалю за давниною.

Почерез Скупову звівався вихорами вітер. Небо молодилося, біляві хмарки збиралися на ньому, як піна на молоці; відтак розп'єлювалися по небу на всі боки, як бараняча шкіра на розтяжках.

Дідо уважно озирнув небо.

«Варко завізної години⁶», — заклопотано сказав він.

«А з чого ви це пизнаєте?» — запитав я, позираючи й собі на єсне небо, на якому почали брижитися баранчасті хмарки так, як набрякає, вурдиться⁷ молоко на ватрі.

«З отої перги⁸ на небі видко, шо високо в хмарах є буря, і вона скоро, за день-два, приженє до нас сльоту», — сказав дідо, тицяючи вгору пальцем.

¹ Дерев'яних обрубків.

² Правуча, манниста; тут: слухняна, давала багато молока.

³ Рак.

⁴ Сифіліс.

⁵ Верклюд — пристрій для підвішування казанка над вогнем. Кужба, берфела — деталі верклюда.

⁶ Себто парить перед дощем.

⁷ Скипається, перетворюється на сир.

⁸ Перга — пилок.

Ластівки на дождь зачели аж попри саму земню шворкати у задвір'ю, йик стріли з лука, весело чебірскотіли. Міні си здавало, шо то вни з мене насмівалиси, шо я ув оден гайтаж укривав полами дранчіни голі коліна, боронічиси з-перед досадних мух.

Дідо, почуюхуючиси шочес лівов руков за вухом у голов, злегонька прокашлюючиси, далі розказував міні розважно про сонце:

«Сонце цілий світ держит своїв силов и теплом. Шодень на то сходит, аби дати жите на світі усій диханії, добрій и злій. Своім праведним зором дивитси цілий день на Божий світ. Д'вечеру на добраничь засвечуєт гори. Даєт людем умучіним нічь на припочівок. Само заходить за Чьорногори, високі гори, за далекі моря, й сідаєт на свій Божий трон у дияментових дворах. Але там нієка сила до Божого трону Сонця ни годна ні приступити, ні долетіти, бо сонце би спалило».

Понад граждов хетро пролетів половик. Кури не своїми голосами зкодкодакали, розлітаючиси у дири попод підсіне, де котра могла, лиш когут стоев на задвір'ю нагороїжений до бійки з половиком, видважно пококочуючі: «Ко-ко-ко». Ми оба з дідом зегекали на половика: «Е-е-еге, біда би ти упала на голов, е-е-еге-е-е», — тай він забравси. А дідо далі говорив:

«Досвіта кожного заранку Сонце купаєтси у синих морях. Для людського ужитку благословит воду на цілий день. И наколи зореньки зачінаєт до нас сходити из-за далеких морий, сонце до нас сходит инчев дорогов, ни тов, шо заходить. Одвитив, — при цім слові побожно показав руков на схід сонця: Йикби, ни дай-то Боже, йкої днини Сонце на нас си розсердило й ни зийшло, то би був конец світа».

Мене аж у голов тело вид цего слова про конец світа, бо я дуже боєвси, шоби він мене дес ни застав так, аби я си ни міг випрошети з мамов, йку я дуже любив.

«Сонце — то наш Бог», — дідо здоймив смолену крисаню з голови й поклонивси низко на схід Сонця, а я зробив и собі то само — просічі Бога у души, аби сонечько завтра рано знов до нас зійшло. Дідо наказував міні: «Мусимо си поклонети йиму й шенувати йіго. Сонце ни можна зниважети. По заході сонця ни можна у хаті замітати, аби ни вимести сліди сонця. По заході сонця ни можна пометки вимітувати поза поріг з хати, аби ни виверечі сонце з неї. Надворі ни можна метати пометки пид сонце, аби йіго ни запорошити. Ни можна висипати помиї пид сонце. Ни можна навіть плювати у ту сторону, видків сонце сходит, бо то гріхово. Ни можна голим оком дивитиси на сонце, бо уно за це би спалило зір христенинови».

Я по-шірости вірив у ці дідови слова, бо й сам раз мало шо ни осліп, див'єчиси на сонце. Лиш тепер про це я си боєв признаватиси дідови, аби він мене ни сварив, шо я такий малий, а уже гнівив праведне Сонце.

Ластівки на дощ почали аж попри саму землю шворкати в задвір'ю, як стріли з лука, весело щебечучи. Мені здавалося, шо то вони з мене насміхалися, шо я увесь час укривав полами сорочини голі коліна, боронячиси від досадних мух.

Дідо, раз по раз почухуючи лівою рукою за вухом і злегенька прокашлюючиси, далі розказував мені розважно про сонце:

«Сонце цілий світ держить своєю силою і теплом. Шодня для того сходить, щоб дати життя всій живності на світі, добрій і злій. Своім праведним зором дивиться цілий день на Божий світ. Надвечір на добраніч засвічує гори. Дає втомленим людям ніч на перепочинок. Саме заходить за Чорногори, високі гори, за далекі моря й сідає на свій Божий трон у діамантових дворах. Але там ніяка сила до Божого трону Сонця не годна ні приступити, ні долетіти, бо Сонце спалило б».

Понад граждою хитро пролетів половік¹. Кури не своїми голосами закудкудакали, розлітаючиси у діри в підсінні, де котра могла, лиш когут² стояв на задвір'ю нагороїжений до бійки з половиком, видважно пококочуючи: «Ко-ко-ко». Ми обидва з дідом зегекали на половика: «Е-е-еге, біда би тобі впала на голову, е-е-еге-е-е» — і він полетів собі. А дідо далі говорив:

«Кожного досвітку Сонце купається в синих морях. Для людського вжитку благословляє воду на цілий день. А коли зіроньки починають до нас виходити з-за далеких морів, Сонце до нас сходить іншою дорогою, не тією, що заходить. Он звідти, — при цім слові побожно показав рукою на схід сонця: — Якби, не дай то Боже, якоїсь днини Сонце на нас розсердилося і не зійшло, то би був кінець світу».

Мене аж у голову тляли ці слова про кінець світу, бо я дуже боявся, щоб він мене дес не застав так, аби я не міг попрощатися з мамою, яку дуже любив.

«Сонце — то наш Бог», — дідо здоймив смолену крисаню з голови й уклонився низько на схід сонця, і я зробив так само — просячи Бога в душі, щоб сонечко завтра вранці знову до нас зійшло. Дідо наказував мені: «Мусимо поклонятися йому й шанувати його. Сонце не можна зневажати. Після заходу сонця не можна в хаті замітати, щоб не вимести сліди сонця. Також не можна сміття вимітати поза поріг із хати, щоб не вимести сонце з неї. Надворі не можна викидати сміття під сонце, щоб його не запилюжити. Не можна виливати помиї під сонце. Не можна навіть плювати в той бік, звідки сонце сходить, бо то гріх. Не можна голим оком дивитися на сонце, бо воно за це спалило б зір християнинови».

Я щиро вірив у ці дідові слова, бо й сам раз мало не осліп, дивлячись на сонце. Але тепер я в цьому не зізнався б дідови, щоб він мене не сварив, що я такий малий, а вже гнівив праведне Сонце.

¹ Шуліка.

² Півень.

«По заході сонця навіть у головицях стає вода нечиста. По заході сонця, — говорив занюрено дідо, — володіє над водов нечиста сила, тимунь ни можна по заході сонця надворі пити воду, ані її в хату брати. Це може робити хіба лиш тот, шо знаєт обчистити воду вид нечистої сили. По заході сонця ни можна брати знадвіря дитині воду на купіль, бо можетси шош нечисте дитини окаснути. У вечер ни можна митіль з голови висипати надвір, бо можетси таке шош опелюскати у голов, шо ни злічили би вид того и найголовнішші примивники. Треба жити так, йик приказує Сонце: “Ділай по надвірю, поків на те грію”. Засветило Сонце роботу, то ни можна її кевати. По ночях навіть варко ходити, бо старі люде приказували, шо “ніч своє право маєт”. «Де те ніч застала — там ночью, бо хто ночами бродит — сам собі шкодит».

IV

У вишній, старій хаті в діда, шо у ній уводно посидком сиділи, на середнім сволоці верх гредий стоєли вічно дві голубі кварти з иковс водов. До тих квартир, крім діда, ніхто ни смів си й палцем дотенути. Ой ні!

Кождої днини перед заходом сонця дідо здоймав тоти кварти из сволока на опецок. Уклекав на колінки у запічку й, зібганий над ними, шош потихоньки шепотів. Хукав три рази, поводічі ротом навхрест над квартами, на ту воду. За кождим разом плював у лівий бік и хрестив ту воду правов руков...

З біршеї кварти, шо завжди стоєла праворучь на сволоці, видсипав трошки води у менчу квартиру й назад клав її на сволок. А з меншеї кварти хлискав потрошки тої води з трьох боків по три рази. Изсипав потрошки тої води три рази собі на тімне й мив нев лице, гладічі йго згори удолину долонями три рази. Мивси, але ни обтеравси, бо тоту воду ни годилоси обтерати з лица. Витак брав тоту квартиру за криси пальцями лівої руки тай, аби йкий був натружений ци нароблений, то йшов з нев кудас из хати надвір. Ни сперало йго ніколи нічю: ні громи, ні тучі, ні вітри, ні зима, хіба би був нигоден з печі устати, то лиш тогди могло йго сперти вид того ходу.

Одної днини, перед заходом сонця, лежев я долівлиц на голим припічку. Сонце вже си забрало з хати, а я дививси на курки, вироблені з писанок, з восковими дзюбчіками та паперовими фостиками, шо опередь образів на задній стіні покручювалиси на кінцких волосках, приліплених воском до стелини.

Дідо мовчкы пишов з голубов кварталов надвір.

Дес високо у печі чвірскотів свершьок на погоду, але я ни слухав йго. Мене пудно запирило знати, куда то дідо шоднини з тов кварталов ходит.

«Після заходу сонця навіть у головицях¹ стає вода нечиста. У цей час, — говорив похнюплено дідо, — заволодіває водою нечиста сила, тому не можна по заході сонця надворі пити воду, ані її в хату брати. Це може робити хіба лиш той, хто знає, як відчистити воду від нечистої сили. Після заходу сонця не можна брати знадвору дитині воду на купіль, бо може щось нечисте до дитини причепитися. Увечері не можна волосини з голови викидати надвір, бо може щось таке до голови вчепитися, шо не вилікують і найкращі примивники. Треба жити так, як наказує Сонце: “Ділай по надвір’ю, поки на тя грію”. Засветило Сонце роботу, то не можна її рухати. По ночах навіть не варто ходити, бо старі люде приказували, шо “ніч своє право маєт”. Де тебе ніч застала — там ночью, бо хто ночами бродить — сам собі шкодить».

IV

У вишній², старій хаті в діда, шо в ній завжди посидком сиділи, на середнім сволоку над грядами³ завше стояли дві голубі кварти з якоюсь водою. До тих кварт, крім діда, ніхто не смів і пальцем торкнутися. Ой ні!

Щодня перед заходом сонця дідо діставав ті кварти зі сволока на запічок. Уклякав на коліна в запічку й, зігнутий над ними, щось тихенько шепотів. Хукав три рази, поводячи ротом навхрест над квартами, на ту воду. За кожним разом плював у лівий бік і хрестив ту воду правою рукою...

З більшої кварти, шо завжди стояла праворуч на сволоку, відливав трошки води в меншу й назад клав її на сволок. А з меншої кварти хлюскав потрошки тої води з трьох боків по три рази. Бризкав легенько тою водою три рази собі на тім’я й мив нею лице, тричі гладячи його згори вниз долонями. Мився, але не витирався, бо ту воду не годилося витирати з лица. Відтак брав квартиру за криси пальцями лівої руки та й, хоч який був натружений, ішов з нею кудись із хати надвір. Не зупиняло його ніколи й нічого: ні громи, ні тучі, ні вітри, ні зима — хіба би не годен був із печі встати, то лиш це могло його сперти від того ходу.

Одної днини, перед заходом сонця, лежав я долівлиц на голим припічку. Сонце вже забралося з хати, а я дивився на курок, вироблених із писанок, з восковими дзюбиками та паперовими хвостиками, шо перед образами на задній стіні покручювалися на кінських волосках, приліплених воском до стелі.

Дідо мовчки пішов із голубою квартою надвір.

Десь високо в печі озвався цвіркун — на погоду, але я не слухав його. Мені страшенно кортіло знати, куди дідо щоднини з тою квартою ходить.

¹ У джерелах.

² Верхній.

³ Прикріплені до сволока жердки, на яких вішали одержу.

«Бабко! Кудя дїдо пишов?»

«Пишов своїми пустими дорогами», — мунєво сказала баба.

«Йкими пустими дорогами?» — уритнував я.

«Та йкими би — пишов воду видберати», — уже злісно воркнула.

«Та бо скажіт ми, бабко, — богомолив я її, — йку воду видберати?»

На її поморшінім, йик зісхлий гриб, майже уводно сердитим лици показаласи смутна усмішка. Сумно подивиласи на мене чьорними очима. Видко було по ній, шо була доброго тепер сумліня, лиш чьогос зажурена:

«А шо ж ти ни видиш, синку, шо дїдо кождісенької днини перед заходом сонця видберати воду з дев'ятьох головиц у лісі?»

«А нашо дїдови тої води треба?»

«А я знаю нашо? Вижу, шо він у водин гайтаж лиш про ню мислит лиш нев жиет. Шовечера йкоїс дурної белемотит над тов водов, кладет вид себе йкус оборону та робит вічно йкіс обертини ци йку біду. А зрештов, смага йго знаєт, шо він нев дієт. Прото — пустий пусте робит. Я в то ни дуфаю, тай тимунь тим ни трабую. И ти у то ни дуфай, бо то пусте. То дїдо дурний тай дурне робит».

Йик учюв я, йкої баба флетерит про дїда, то видразу уздрів смих, шо нинавидит на него, йик на флуда. Це мене пудно обійшло, але я змовчєв.

Йик вітер на верху, гутїла ватра у печі, палахкотїла злотнов половїнев та сипала іскрами кріз каглу аж у хороми пид дах. Вуйна докришила на крузі бураки. Обмила аж у трох літеплих водах вид диму ше тогідну баранїчу буженицу й набила її разом з бураками у глиніний, дрібно пошитий дрітьов варїнник. Насипала боїчьким окропом тай приставила у печі варити юшку на вечерю.

З печі порсла ми на ногу іскра. Йик шелений, штрик я з припічка аж насеред хати. Плюнув на палец и тер болюче місце слинов. Баба прєла чьорний волос на запаски, уна таки ухлевала на лавици пид кудєлев, смїючїси з мої причьки. Міні си видїло, шо й хата з нев разом смїєтси, кліпаючі на мене загніченими вид старости сучьками на жовтим протїсю в стїнах. А я на це зробивси такий пагубний, шо аж був скрививси плакати, але вуйна пожелувала мене тай зацїтькала.

Унесла з кліти в риночци (глиненїй) на трох лабках сметани. Поклала на скринчестий виписаний стїв тай силувала мене їсти.

Мочєючі єчьмінним буришіником густу сметану, я їв, дуже квап'єчїси.

«Бабко! Куди дїдо пішов?»

«Пішов своїми пустими дорогами», — мляво сказала баба.

«Якими пустими дорогами?» — допитувався я.

«Та якими би — пішов воду відбирати», — уже злісно воркнула.

«Та бо скажіть мені, бабко, — молив я її, — яку воду відбирати?»

На її поморщеному, як сухий гриб, майже завжди сердитому обличчі проявилася смутна усмішка. Сумно подивилася на мене чорними очима. Видно було по ній, шо була доброго тепер сумління, лиш чогось зажурена:

«А хїба ж ти не видиш, синку, шо дїдо кожнісінької днини перед заходом сонця відбирає воду з дев'ятьох головиць у лісі?»

«А нашо дїдови тої води треба?»

«А я знаю нашо? Бачу, шо він завше лиш про неї мислить, лиш нею живе. Шовечора якусь дурню белькотить над тою водою, кладе від себе якусь оборону та й робить вічно якісь обертини¹ чи яку біду. А зрештою, смага його знає, шо він з нею діє. Проте — пустий пусте робить. Я тим не переймаюся, тому про те й не дбаю. І ти не переймайся, бо то пусте. То дїдо дурний та й дурне робить».

Як зачув я, шо баба верзе про дїда, то відразу збагнув, шо ненавидить на нього, як на флуда². Це мені страшенно не сподобалось, але я змовчав.

Як вітер у верхах, гудїла ватра в печі, палахкотїла золотою половїню й сипала іскрами кріз каглу³ аж у хороми пид дах. Вуйна докришила на крузі буряки. Обмила аж у трьох літеплих водах від диму ще торїшню баранячу буженицу й набила її разом із буряками в глиняний, дрібно обшитий дротом баняк. Залила окропом, який аж боїв⁴, та й приставила в печі варити юшку на вечерю.

З печі порснула мені на ногу іскра. Як шалений, скочив я з припічка аж насеред хати. Плюнув на палець і тер болюче місце слиною. Баба пряла чорну нитку на запаски, — вона аж нестямилася на лаві пид кудєлею, смїючїсь із моєї причьки⁵. Мені здавалося, шо й хата з нею разом смїєтьєся, кліпаючі на мене загніченими від старости сучьками на жовтому протїссю в стїнах. Мене це так образило, шо я аж був скривився плакати, але вуйна пожалїла мене та й зацїтькала.

Принєсла з кліти в глиняній риночці на трьох лапках сметани. Поклала на скринчастий писаний стїл та й силувала мене їсти.

Мочєючі ячмінним буришинником⁶ густу сметану, я їв, дуже кваплячїсь.

¹ Зробити обертин — повернути наслання, чарівництво на того, хто його наслав.

² Вовка.

³ Отвір у димоході, який затуляють для збереження тепла.

⁴ Дуже кипів.

⁵ Причка — нещасний випадок.

⁶ Коржем.

«Ни квапси. Помали їж, абес си ни захлинув. Тай ни ґриндзи кришок из хліба на земню під стів, бо проклинет те Божий хлібец. А баба будет бити, шо ти ни шенуєш Божий дар», — нагрожувала мене вуйна словами, а руков гладила чемно попід бороду та розправ'єла ми на голові пальцями довге, аж по пониж вух, жовте та мнеке, йик повісмо, волосе.

Я й без вуйниного казаня маштеревси ни бирложити, бо в баби ни лиш у хаті було водно чисто й позамітано, йик у карабушці, але й понадвірю. Пометків би був из свічков ни найшов нігде. Уна навіть у будні стерала из стін хати катраном порох.

Мині ни таке дуже хотілося їсти. Чього инчего горів гук. Лизнув ни лизнув я тої сметани тай борше свиснув из хати за дідом — подивити-си, шо він туда лісами гоїт.

Попри єму, из задвіря, увійшов я воритцями на загороду перед кур-ненки. Вуйко під колешнев додоював послідну корову. Корови понапасалися у видосовневих толоках, йик бочьки. Боки їм си витотурювали, йик кичіри на горах.

«Дійте багато молока», — привітав я вуйка на стійлі.

«Доїмо, коби лиш давали», — викручуючі на бік голов з-під корови, видповів міні вуйко тай далі додоював напочепки корову. Корови, румигаючи, постогнували. Виддихали сопухов свіжеї паші.

У дійниці білов, йик зима, шепков шум ріс д'горі.

Вуйко додоїв корову, хукнув на праву долонь и, хрестечі корову на перехрестю з правого боку, побожно говорив: «Икий гість, такий колач». И додав: «Даст Біг бірше», — бо додоїв послідну корову.

«Най Біг даст бірше», — видповів я на закінчене.

Насипав вуйко повну кубку молока напів из шумом міні тай котикови, шо вивси вуйкови коло ніг, усипав у коритце молока. Котик помали хлєп-тав молоко, прижмурюючи очі. А я — своє одним духом випив тай тев кріз брами за дідом, лиш запитавси у вуйка, у котрий бік дідо дівси.

Дідо помали йшов видосовнево толоков удолину. Коло плоту вид нижної царинки скрутив убік на то місце, де сходилиси докупи три плоти ув оден вугов. Витег из земні на вуглах у плоту ків. Висипав у ту дирку вид кола в земни воду з голубої кварти, шо нев перед заходом сонця мив и чістив себе вид насланя й всекого злого діла. Обернув ків гузірем д'горі, забив уже вершеком на то місце, де був гузір. Забив, за-піхав він там на віки вічні нечисту силу й все лихе из себе. Тай пишов далі у свою дорогу, ни обзираючіси назад себе.

«Не квапся. Помалу їж, щоб не захлинувся. Та й не натрушуй крихт из хліба на землю під стіл, бо прокляне тебе Божий хлібець. А баба буде бити, шо ти не шануєш Божий дар», — погрожувала мені вуйна словами, а рукою гладила чемно попід бороду й розправляла мені на голові пальцями довге, аж нижче вух, жовте і м'яке, як повісмо¹, волосся.

Я й без вуйниного казання намагався не барліжити², бо в баби не лиш у хаті було завжди чисто й позамітано, як у коробочці, а й надворі. Сміття й зі свічкою ніде б не знайшов. Навіть у будні вона витирала зі стін хати шматом пил.

Мені цього не дуже хотілося їсти. Чогось іншого праглося. Лизнув чи не лизнув я тої сметани та й швиденько вислизнув из хати за дідом — подивитися, шо ж він у тих лісах коїть.

Попри яму из задвір'я вийшов я воритцями на загороду перед кур-ником. Вуйко під колешнею³ додоював останню корову. Корови понапасалися у видосовневих⁴ толоках, як бочки. Боки їм випинались, як кичери в горах.

«Дійте багато молока», — привітав я вуйка на стійлі.

«Доїмо, аби лиш давали», — викручуючи набік голову з-під корови, відповів мені вуйко та й далі додоював навпочіпки корову. Корови, ремигаючи, постогнували. Виддихали сопух свіжої паші.

У дійниці білою, як зима, шапкою ріс шум.

Вуйко видоїв корову, хукнув на праву долоню і, хрестячи корову на перехрестю з правого боку, побожно говорив: «Який гість, такий калач». І додав: «Дасть Біг більше», бо додоїв останню корову.

«Най Біг дасть більше», — відповів я наостанок.

Налив вуйко повен кухоль молока напів из шумом мені; та й котикові, шо вився вуйкові коло ніг, плеснув у коритце. Котик помалу хлєп-тав молоко, мружачи очі. А я своє одним духом випив та й урвав кріз браму за дідом, лиш запитав у вуйка, у котрий бік дідо подався.

Дідо помалу йшов видосовневою толокою вниз. Коло плоту від нижньої царинки звернув убік на те місце, де сходилиси докупи три плоти ув один кут. Витяг из землі на куті плоту кілок. Вилив у ту дірку з-під кілка в землі воду з голубої кварти, шо нею перед заходом сонця мив і чістив себе від насланя і всякого злого діла. Обернув кілок гузірем⁵ догори, забив уже вершком на то місце, де був гузір. Затовк він там на віки вічні нечисту силу й усе лихе из себе. Та й пішов далі своєю дорогою, не озираючись.

¹ Пучок оброблених конопель або льону, готовий для прядіння, а також одержана з нього пряжа.

² Смітити.

³ Повіткою.

⁴ Сторона гори, обернена до сонця.

⁵ Товстішим кінцем.

Йик гончей пес, нишком скрадавси я за дідовим слідом криз стряпаті малинники, шо буйно укривали стримкі згари Люпайлівської кичіри. На то місце, шо висипав дідо примівку, то я варувавси йти, аби в шош ни убристи. Змаленьку я чув, шо там, де сходетси три плоти докупи ув оден вугов, ни можна перелізати, бо мольфарі висипають там на плоти зібрані з людей мальфи й чінки.

Ступав я босими ногами по довгих плакучех травах, желисно сискаючіси, йик дерли до криви міні гомівки колючі чьорниці. Руками на боки прогортаючи бліду папороть та вонечю хобзу, йшов я услід за дідом. З глибокого ізвора долітав до мене вічний шум потоків. Кичіри дримали у задумі. Чьорний ліс моршів брови.

Дідо зник у лісі. Низавеликий чесок за дідом сховав и мене ліс у свої холодні обійми.

Нарацки підсувавси я попод густі гаджюги ид дідовим головицям. Ловивси за коріне гаджюджюк, шо гадев обпліталоси коло каміня в мнєконьким моху. Над головою міні стогнав ліс. Мене переймав страх. Ни боевси я, шо дідо мене почюет, бо він був таки гаразд приглухей. Я боевси, шо він может мене задріти, йикби нинадійно глипнув назад себе.

Я сховавси у дуплаву борту майже за самими плечіма дідови, йик куниця у гайно, тай видів відтив, шо дідо робит.

Він там мав у лісі дев'ять головиц, вибраних близко одна коло одної. Йик я набрив на него, то він кленчев на камени з-пониже головиці, зхелений так над водов, шо йго довге пелеше мочілоси кінцями у воду. Голуба кварта з видобранов уже водов з вісімох инчих головиц стоела збоку него на камени. Він держев у лівій руці чепелик вид граду, громову тріску и гадечу пацирку. У правій руці мав черпак — на однім держеку з двома иртами на видлю, до видбираня води з головиц — навмисне зробленим до того.

Як гончий пес, нишком скрадавси я дідовим слідом крізь колючі малинники, шо буйно вкривали стрімкі згари¹ Люпайлівської кичери. На те місце, де вилив дідо примівку, я остерігався йти, аби в щось не вбрести. Змалечку я чув, шо там, де сходяться три плоти докупи ув один кут, не можна перелізати, бо мольфари висипають там на плоти зібрані з людей чари й привороти.

Ступав я босими ногами по довгих плакучих травах, болісно скулячи, коли колючі чорниці дерли мені гомілки до крові. Руками прогортаючи бліду папороть та смердючу хобзу², йшов я вслід за дідом. З глибокого звору долітав до мене вічний шум потоків. Кичери дримали в задумі. Чорний ліс супив брови.

Дідо зник у лісі. Слідом за дідом сховав і мене ліс у своїх холодних обіймах.

Рачки підсувавси я під густі гаджюги³ до дідових головиць. Ловивси за коріння смерічок, шо гадюками обпліталоса коло каміння в м'якенькому моху. Над головою в мене стогнав ліс. Мене переймав страх. Не боявси я, шо дідо мене почує, бо він був таки добряче глухуватий. Я боявси, шо він може мене завідіти, якби несподівано глипнув назад себе.

Я сховавси в дуплі старої смереки майже за самими дідовими плечима, як куниця в гайні⁴, та й спостерігав звідти за тим, шо дідо робить.

Він там мав у лісі дев'ять головиць, вибраних близько одна коло одної. Коли я набрив на нього, він колінкував на камені під головицею схилений так, шо кінці його довгого волосся мочилися у воді. Голуба кварта з відібраною вже водою з восьми інших головиць стояла збоку на камені. Він тримав у лівій руці чепелик⁵ від граду, громову тріску і гадючу пацирку⁶. У правій руці мав черпак — на однім держаку з двома иртами⁷ один навпроти одного, до відбирання води з головиць — навмисне зробленим для того.

¹ Залишки чого-небудь згорілого.

² Куці бузини.

³ Молоді смереки.

⁴ Гніздо білки або куниці.

⁵ Ножик.

⁶ Камінь, продутий гаддям.

«В народі існує повір'я, що іноді все гаддя в лісі збирається величезними купами. Такими, як фіра ріця. Всі звиваються, і кожна потрошку дує, аж поки гуртом не видують той камінь. Як камінь уже є в роті одної з гадюк, то можна його відібрати. Треба покотити на них колесо з воза. Вони обплетуться на колесо, а камінь випустять. Як цього не зробити, то вони всі розповзуться хрестом на чотири сторони світу. На місці лишиється лиш одна, і в неї під язиком той камінь. Ту гадюку можна вбити і камінь забрати. Хто заволодіє цим каменем, буде щасливим. Його треба носити в роті під язиком. І що б така людина не задумала, все сповнюється». Громовиця Бердник, «Знаки карпатської магії».

⁷ «Ложками» для черпання води.

Над головицев дідо потікмився. Обіручъ узев опередь самого рота чепелик вид граду, громовицу-тріску, гадечю пацирку, черпак и ніби криз ні перед видбиранем води примов'єв над головицев:

*Водице-арданице!
Миєш два береги, третю середину,
Четверте коріне,
П'єте каміне,
Шесту душу
На імнє Иван!
Обмий її вид омрази:
Жучьої, болючьої
Смертевної, пекучьої,
Скіпачької, лупачької!*

При цих словах глипав то на воду у головиці чісту, йик ранішна роса, то на земню из синими лісами та царинками, убраними у зелену сорочьку-траву. То знов поглипав побожно на заходюче сонце так моргаючі бровами, що аж корчілася йиму на чьолі шкіра в глибокі рубезі та грубі пруги. Сонцем позолочена у головиці вода єсностев блистіла на йіго понурим лици. На діда Иванчіка весело дивилося заходюче сонце з високого неба то ховаючіси, то визераючі з-поза хмар, що гонив ними вітер борзо по широким небі, розвіваючі їх у безвісти.

*Водичько світичько!
Течеш з високих гір, з глибоких нір,
Усе лихе обмиваєш, сама чіста пропливаєш,
Обмий и мене, иршеного Ивана,
Вид вуру, пострілу, клику,
Насляня й лихого чєсу.*

«Ху-тфі, ху-тфі, ху-тфі», — хукав на воду в головиці й навідлю спльовував на все лихе й ничісте. Поклонивси низко сонечькови й зачєв видберати воду. Поклав лівий кулак на крису голубої кварти, держечі у пушках чепелик, громовицьку тріску й гадечю пацирку. Правов руков зачерав то одним иртом черпака, то другим води з головиці у квартиру. Видберав воду з головиці, изсипаючі на чепелик, тріску, пацирку й пушки — у квартиру, за кождим разом голосно рахуючі назістріть:

«Ни вісімнаціть, ни сімнаціть, ни шишнаціть, ни п'єтнаціть, ни штиринаціть, ни трінаціть, ни дванаціть, ни оденаціть, ни десіть».

Дідо схилився над головицею. Обіруч узєв опередь самого рота чепелик від граду, громовицу-тріску, гадючу пацирку, черпак — і ніби кризь них перед відбиранням води примовляв:

*Водице-Арданице!
Миєш два береги, третю середину,
Четверте коріння,
П'яте каміння,
Шосту душу
На ім'я Иван!
Обмий її від омрази —
Жучої, болючої,
Смертевної, пекучої,
Скіпачкої, лупачкої!*

При цих словах глипав то на воду в головиці, чісту, як вранішня роса, то на землю із синими лісами та царинками, убраними в зелену сорочку-траву. То знов позирав побожно на призахідне сонце і так морщив брови, що аж корчілася йому на чолі шкіра в глибокі рубезі та грубі пруги¹. Сонцем позолочена в головиці вода яскраво блищала на його понурім обличчі. На діда Иванчіка весело дивилося призахідне сонце з високого неба, то ховаючись, то визираючи з-поза хмар, які прудко гнав вітер по широким небі, розвіваючі їх у безвість.

*Водичко-святичко!
Течеш з високих гір, з глибоких нір,
Усе лихе обмиваєш, сама чіста пропливаєш,
Обмий и мене, хрещеного Йвана,
Вид вуру, пострілу, клику,
Насляня й лихого часу.*

«Ху-тфі, ху-тфі, ху-тфі», — хукав на воду в головиці й навідліг спльовував на все лихе й нечисте. Уклонився низько сонечкові й почав відбирати воду. Поклав лівий кулак на крису голубої кварти, держачи в пушках чепелик, громовицьку тріску й гадючу пацирку. Правою рукою черпав то одним иртом черпака, то другим води з головиці у квартиру. Відбирав воду, зливаючи на чепелик, тріску, пацирку й пучки пальців, — у квартиру, за кождим разом голосно рахуючи навспак:

«Не вісімнадцять, не сімнаціть, не шістнадцять, не п'ятнадцять, не чотирнадцять, не трінаціть, не дванаціть, не одинаціть, не десять».

¹ Лінії на поверхні шкіри, рубці, шрами.

Це так, йикби два брата рідні ув одній особі видберали воду. Рахуба подвійна — два рази по дев'ять, а оден голос.

«Ни дев'ятьдесеть, ни вісімдесеть, ни сімдесеть, ни шістьдесеть, ни пів сотка», — при цім слові тежко зітхнув, бо півсотка — це половина людського віка.

Ни видриваючі палких очій вид води з великов віров у її силу, далі видберав: «Ни сорок, ни трийціть, ни дваїціть, ни десіть».

Здавалося, шо й ни кліпав, так уважно видберав воду, рахуючі на-зістріть: «Ни дев'ять, ни вісім, ни сім, ни шість, ни п'ять, ни штири, ни три, ни два, ни оден».

Скінчев раз. Три рази хукнув на воду й за кожним разом плював на відлю. И далі видберав воду, аж доків її ни видобрав, так, йик то си годит поправді видберати воду. Рахував митусь рахунок дев'ять раз по дев'ять, то в оден, то в другий бік завертав: «Ни оден, ни два, ни три, ни штири, ни п'ять, ни шість, ни сім, ни вісім, ни дев'ять». Хукав, спльовував и знов рахував: «Ни дев'ять, ни вісім, ни сім...»

Йик видобрав воду, поклав черпак на своє місце у смереку. Розіздривси по лісі. Натегнувси, розправив плечя, шо зціпли при видбираню води. Наложив люльку з таршука, шо завжди була в него за ременем на-поготові, повний тітіню-бакуну з Кобак. Викресав ватри. Закурив. Узев из земні уважно голубу кварту з видобранов водов у ліву руку. Пишов осовито д'горі лісом, ни обзераючіси назадь себе. Назадь него у повітря лиш дим з люльки курился.

V

На верху Люпайлівської кичіри, йик си перелізаєт з ємки у сад, припочював дідо Иванчік на перелазі. Лівим рукавом сорочьки утерав піт з лица, бо упрів, дзифаючі з долин у глимей.

Ждав, поки ни седет сонце за високу Чьорногору.

Обвівав його легонький західний вітрец, шо валеьси попри саму земню коло ніг та дражнивси у саду листом на деревах, дрібно потевуючі.

Хоть ика була красна погода надворі, то тот вітрец вішював дождь. Однак сонце заходило за чисте — ни за вал. Хмари перегорали на небі, жовтаво паліючі. Були потрошки дес и мідіні, але паліли, черленіючі у довгі сутуги, а ни дрібно в баранки.

По хмарах показувало, шо би перетерлоси на далшу погоду, хоть вітер каламотив димом, шо курился смутно кріз дахе на хатах, йик Марко у пеклі. Аж стелив ним попри хати — поземни.

Це так ніби два брати рідні ув одній особі відбирали воду. Рахуба подвійна — два рази по дев'ять, а один голос.

«Не дев'ятдесят, не вісімдесят, не сімдесят, не шістьдесят, не півсотка», — при цім слові тяжко зітхнув, бо півсотка — це половина людського віку.

Не відриваючі палких очей від води, з великою вірою в її силу далі відбирив: «Не сорок, не тридцять, не двадцять, не десять».

Здавалося, шо й не кліпав, так уважно відбирив воду, рахуючі на-спак: «Не дев'ять, не вісім, не сім, не шість, не п'ять, не чотири, не три, не два, не оден».

Закінчив раз. Тричі хукнув на воду й за кожним разом плював на відліг. I далі відбирив воду, аж доки її не відібрав так, як годиться по правді відбирати воду. Рахував дев'ять разів по дев'ять; то в оден, то в другий бік завертав: «Не оден, не два, не три, не чотири, не п'ять, не шість, не сім, не вісім, не дев'ять». Хукав, спльовував і знов рахував: «Не дев'ять, не вісім, не сім...»

Коли відібрав воду, поклав черпак на своє місце в смереку. Роззирнувся по лісі. Витягнувся, розправив плечі, шо заціпеніли при відбиранні води. Набив люльку з капшука, шо завжди був у нього за ременем на-поготові, повний тютюну-бакуну з Кобак. Викресав вогню. Закурив. Узев из землі уважно голубу кварту з відбіраною водою в ліву руку. Пішов осовито вгору лісом, не озираючись. Поза ним у повітрі лиш дим із люльки курился.

V

На верху Люпайлівської кичери, де треба було перелізти з ямки в сад, припочивав дідо Иванчік на перелазі. Лівим рукавом сорочки утирав піт із лица, бо упрів, сунучи з низини в глимей¹.

Ждав, коли сяде сонце за високу Чорногору.

Обвівав його легенький західний вітерець, шо терся попри саму земню коло ніг і дражнився в саду з листям на деревах, дрібно подмухуючи.

Хоч яка була красна погода надворі, та той вітерець вішював дощ. Однак сонце заходило за чисте — не за вал. Хмари перегорали на небі, жовтаво світлячись. Були де-не-де й мідяні, але світилися, червоніючі, у довгі сутуги, а не дрібно в баранці.

Із хмар видавалося, шо могло б і перетертися надалі на погоду, хоча вітер каламутив димом, який курился над дахами на хатах, наче Марко у пеклі. Аж стелив ним попри хати — по землі.

¹ Стрімчак.

Замисленими очіма роззеравси дідо по світі.

Сонце, паленіючі, помали заковувалося великим кругом поза верхе — у Загіре.

Китиці кичір, йик личька устидливих дівчет, румненилися. То по-слідний раз цулувало їх сонце червонаво-золотавим блиском. Благословило гори на добранич.

Дідо верг на бік з голови крисаню. Уклек покірно на зелену скатерть шовкових трав, шо пашнистим руном чічкато укривала царинки. Обі-ручъ узев голубу кварту з видобранов водов з дев'ятьох головиц опередь себе. Низко клонив голов и з побожним зором ув очех вид шірого серця моливси до Бога-Сонця:

«Молюси й клонюси тобі, свете, праведне, велике Сонечько, шо за-свечюеш и благословиш свойов добров ласков, светов, великов наші гори, йик заходиш. Ти шовечера сідаеш за високі гори, за стримкі дале-кі скали, за глибокі пляві моря. Декую тобі, Боже-Сонечько наш добрий и великий, шо єс нас грішних и нашу маржинку, Божу росицу, держело на своїй ласці й мало у своїй опіці. Сокотило й застерігало вид усекого зла, припадку й лихого чесу. Прошу тебе, Госпідку наш любий та шірий, праведне Сонечько, до-о-опоможи нам грішним й усім добрим людем, нашій тай людській маржинці у мирности, здоров'ю и веселости нічку переночувати, завтрішної днинки діждати — світлої, великої, запаш-ної. Позволь, Праведне Сонечько, нам уздріти изнов завтра твоє єсне, світле, праведне лице. Ни опусти нас грішних, а зійди знов до нас из свойов ласков и силов великов. Допоможи нам на добре діло навіки-ві-ков. Амін».

Дес издалеку нісси голос у тихім повітрію тримбіти, шо упротез играла-тримбітала вивцям до вечері. А в понурій сиглі, шо дихала из чьорної гавори смутком затіни на поля, колоколили колоколи та по-цоркочували дзвіночки на маржині. Верхе розлегалиси игиканя та крики дітви, шо йшла обвертати худобу з толік на стоїша.

Из великого сходу, вид Устерік з Черемошя, з річюк, потоків, про-валами з долин помаленьки підтегаласи, чьорним покривалом чімраз вишше підсуваласи на гори темнота. Прикривала ніч потемком гори, йик мама прикриваєт ліжником дитину на добранич до сну.

Дідо цілов душев потунув у глибокій задумі.

На Просічьках у протез тужила денцівка:

*А ни треба ми казати — сама собі знаю,
Шо молодов я нагішу, старов си покаю.*

Замисленими очіма роззирався дідо по світі.

Сонце, паленіючі, помалу заковувалося великим кругом поза вер-хи — у Загір'я.

Китиці кичер, як личка сором'язливих дівчат, рум'янилися. То вос-танне цілувало їх сонце червонаво-золотавим блиском. Благословило гори на добранич.

Дідо скинув набік із голови крисаню. Укляк покірно на зелену ска-терть шовкових трав, шо пашнистим руном чічкато укривала царинки. Обіручъ узев опередь себе голубу кварту з відібраною водою з дев'ятьох головиць. Низько схилив голову і з побожним зором ув очах від щирого серця молився до Бога-Сонця:

«Молюся й клонюся тобі, святе, праведне, велике Сонечко, шо за-свічуеш и благословиш своєю доброю ласкою, святою, великою наші гори, як заходиш. Ти шовечора сідаеш за високі гори, за стрімкі далекі скали, за глибокі пляві моря. Дякую тобі, Боже-Сонечко наш добрий і великий, шо нас грішних і нашу маржинку, Божу росицу, держало на своїй ласці й мало у своїй опіці. Сокотило й застерігало від усякого зла, припадку й лихого часу. Прошу тебе, Госпідку наш любий та щирий, праведне Сонечко, до-о-опоможи нам грішним і всім добрим людем, нашій та й людській маржинці в мирності, здоров'ю й веселості нічку переночувати, завтрашньої днинки діждати — світлої, великої, запаш-ної. Позволь, Праведне Сонечко, нам уздріти знову завтра твоє ясне, світле, праведне лице. Не опусти нас, грішних, а зійди знов до нас зі своєю ласкою і силою великою. Допоможи нам на добре діло навіки-ві-ків. Амін».

Десь іздалеку в тихім повітрі нісся голос трембіти, шо протяжно грала-трембітала вівцям до вечері. А в понурій сиглі¹, шо дихала з чор-ної гавори² смутком затінку на поля, дзвонили дзвони та цоркотіли дзвіночки на маржині. Верхами розлягалосся игикання та крики дітви, шо йшла вертати худобу з толок на стійбища.

Из великого сходу, від Устерік, із Черемошу, з річюк, потоків, про-валами з долин помаленьку підтягалася, чорним покривалом чімраз вище підсувалася на гори темрява. Прикривала ніч потемком гори, як мама прикриваєт ліжником дитину на добранич до сну.

Дідо цілою душею потонув у глибокій задумі.

На Просічках протяжно тужила денцівка³:

*А не треба ми казати — сама собі знаю,
Що молодов я нагішу, старов ся покаю.*

¹ Ліс зі смерек, шо мають тільки верхове віття.

² Тут: пащеки.

³ Музичний інструмент, різновид сопілки.

У тот раз икас біда піднустрила була мене перепудити діда. Я гадав, шо дідо за це мене ше пофалит, шо з мене вибравси такий фіголь.

Вихопивси я потихоньки на пальцях з пасіки у саду и, йик кіт, зручно підокравси д'дідови. Нинадійно сіпнув я діда за плече й нараз загаркотів, йик котюга: «Гар, гар-р-р».

Дідо так си верг, шо мало шо ни випустив кварту з рук.

А я з того довлегу у сміх, аж поземни покотивси, та видразу уев ми фіст. Схопивси я из земні, йик опарений. Дідо, йик роздражнена пирга, жесно на мене визвіривси приїденими зубами:

«Игій на те, йик я си верг. Пек ти та осина. Ти-и-и, штраненику оха́блений. А ти чьо мене пужієш? Пужі-і-іла би ти біда голов страшна та велика, йик ти мене пудно перепудив. Ти-и-и, опришку проклетий. Мо-о-ой. Забери ми си з-перед ичь, абих те й ни видів, бо зараз из те отут грузь заведу».

Шо далі гардеґав дідо, то я ни чюв, бо так, йик лошек з-перед медведя на полонині, задуднів я у хату.

Скарживси вуйні, шо дідо пусто-дурно на мене виваливси, йик на йкого остатника.

Вуйна загошила мене.

Я побіг у хороми сокотити діда — ци гей сердитий буде йти. Заскрипіли в спижах брамнені двері. У гражду увійшов дідо, легонько ступаючі ногами, шо були обуті у постоли-свинечьки, волоками оборсані, у чьорні онучі та крешені гачі.

Зразу я ни показувавси йиму, боевси, аби знов ни гунцав.

Дідо — у вилатаній драноцци, оперезаний у широкий ремінь на п'єть прежок. У кіптарику з причеп'юваними зубцями та смоленій криسانی на голові повернув у ватерник.

Я наниг з-поза хоромненого одвірка. Дідо мене заздрів тай усміхнувси д'міні. Міні полекшело на серци. Видразу побіг д'нему у ватерник.

Довстріту ймивси дідови за шию, аж завис на йиго широких грудях. Цулюючи у голов та у лице, перепросив я діда.

Дідо добритков напминав мене: «Абес, синку, уже варувавси мене бірше пужіти, бо то шкідливо міні. Я маю наслане у голов. Нивилічину стрілу. Уна мне водно казит, — він аж помагнетивси при цих словах. — А йик мне ше до того йка досада перепудит так, йик ти перше, то гіркий

Того разу якась біда штрикнула була мене перелякати діда. Я гадав, шо дідо за це мене ще й похвалить, шо я оце такий фіголь¹.

Висунувся я тихенько на пальчиках із пасіки в саду і, як кіт, нечутно підкрався до діда. Раптово сіпнув я діда за плече й загаркотів, як собацюра: «Гар, гар-р-р».

Дідо так скинувся, шо мало не впустив кварту з рук.

А я з тої притичини — у сміх, аж по землі покотився, та одразу взяв мене острах. Схопився я із землі, як ошпарений. Дідо, як роздражнений пес, люто на мене визвірився приїденими зубами:

«Агій на тебе, як я скинувся. Пек тобі та осина. Ти-и-и, штраненіку оха́блений². А ти чого мене пужієш³? Пужі-і-іла би тебе біда страшна та велика, як ти мене перепудив. Ти-и-и, опришку клятий. Мо-о-ой. Заберися мені з-перед віч, аби тебе й не видів, бо зараз із тебе отут тільки пляма лишиться».

Шо далі виповідав дідо, я вже не чюв, бо так, як лоша від ведмеда на полонині, задуднів у хату.

Скаржився вуйні, шо дідо пусто-дурно на мене визвірився, мов на якого остатника⁴.

Вуйна заспокоїла мене.

Я побіг у хороми сокотити діда — чи сердитий буде йти. Заскрипіли в спижах⁵ брам'яні двері. У гражду увійшов дідо, легенько ступаючи ногами, шо були обуті в постоли-свинячки⁶, волоками обв'язані, у чорні онучі та штани з червоного сукна.

Зразу я не показувавси йому, боявся, аби знов не сварив.

Дідо — у вилатаній драңці⁷, оперезаний широким ременем на п'ять пряжок, у кептарику⁸ з причепленими зубцями та смоленій крисані на голові — звернув у ватерник.

Я висунувся з-поза хором'яного одвірка. Дідо мене побачив та й усміхнувся. Мені полешало на серци. Одразу побіг до нього у ватерник.

Скочив і зловився дідови за шию, аж завис на його широких грудях. Цілюючи в голову та в лице, перепросив я діда.

А дідо м'яко напоумлював мене: «Абись, синку, не наважувавси мене знову пужіти, бо то шкідливо мені. Я маю наслане в голову. Невилічену стрілу. Вона мені постійно казит, — він аж похилився при цих словах. — А якщо мене ще до того якась досада перелякає так, як оце ти,

¹ Тут: спритник.

² Лайка.

³ Лякаєш.

⁴ Зневажливе слово, походить від «останній».

⁵ Спиж — свидина, дуже тверда деревина.

⁶ Себто зі свинячої шкіри.

⁷ Тут: у повсякденній сорочці.

⁸ Хутряний кошуок без рукавів, традиційний гуцульський одяг.

ми світ. Аж очі вилізають з голови, так мене пудно лупаєт стріла, пропала би, у голов, та шумит, йик буря». Трошки ніби похмурюєчіси на мене, говорив повільно: «А зрештов, я вже застарий, синку, до іграшок та мудрішків, — лиш махнув байдужно руков. — Ці фіглі вже давно ми вишуміли з голови. Минулиси. Колис и я був такий збиточьник, йик ти отеперечьки — пустеку пустинний, — йиго старечі очі усміхнулиси молодечьо. — А може, ще й бірший вид тебе?» — нараз померкли йиго очі. Лице тежким сумом засмутилося так, йик полонина у нипогоду.

«Але то си минуло, синку, йик сомне видіне. Пролетіло, прошуміло, йик буйна буря, навіки вид мене. Ніколи ни вернетси до мене то діточе золоте безжурне жите. Ой — ні», — тежко зитхнув. — Навіть и на годинку у гості ни прийде».

Йиму банно си учінило за молодостев, шо видлетіла вид него так борзо, йик ластівка видлітаєт. Гладив мене руков файно по волосою: «Мині вже банно за цим, шо смих те так погано заклев та остро посировив. Але вибачей, синку, то и я сам цему ни винен. Я був си так осердив, шо аж си ни стемив».

Він зачев пилити ручьнов пилков у вісним стілци трібен йиму глід до видгашуваня ватри. А я сидів на порозі у ватернику тай допитував:

«Тай я си, дідочьку, постарію?»

«И то борзо, синку, так, йик трава д'осени борзо достигаєт. Постарієши, шо й ни стемиши коли. Старість так скоро прийде, йик раз у палец фівкнути, й то ни в протєж».

Напилені кайлачьки колов дідо сокиров на такі клетчіки, йик біб завеликі. Наколов їх дідо тільки, кілько було йиму треба — вісімдесеть и оден.

«А йик то си старієт чьоловік, діду?» — цікаво запитавси я.

«Меш видіти, йик, — засмієвси дідо з мене, шо аж си закашлав зо сміхе. — Зачьнеш тежіти. Зачьнет приходити в'ель до усего. Усе болит».

«А на лиці йик си показуєт старість?»

«Отак, йик у мене, — засмієвси знов по-шірости дідо. — Зачінаєтси лице ломити, — говорив уже сумовито, — йик на ріці пид весну лід. З лица краса изслизаєт. Присідають зморшьки. Шкоропавієт шкіра. Побрекуєт вид. Волос сідина прошиваєт. Повипадають зуби. Таршукуватіє чьоловік. Згорбатіє, а нарешті ни стребуєт ні світом, ні йиго красов, тай маєш, синку, готову старість и на тілі, й на души».

то гіркий мені світ. Аж очі вилізають із голови, так страшенно мені бо- лить та стріла, пропала би, і в голові так шумить, як буря». Трошки ніби ще сердячись на мене, говорив повільно: «А зрештою, я вже застарий, синку, до іграшок та розіграшів, — лиш махнув байдужно рукою. — Ці фіглі вже давно мені вишуміли з голови. Минулиси. Колись і я був та- кий збитошник, як ти теперечки — пустуне пустинний, — його старі очі усміхнулиси молодечо. — А може, ще й більший від тебе?» — нараз померкли його очі. Лице тяжким сумом оповилося так, як полонина в негоду.

«Але то минулося, синку, як сумне видіння. Пролетіло, прошуміло, як буйна буря, навіки від мене. Ніколи не вернетсья до мене то діточе золоте безжурне життя. Ой — ні, — тяжко зітхнув. — Навіть на годинку в гості не прийде».

Йому банно¹ стало за молодістю, шо відлетіла від нього так швид- ко, як ластівка відлітає. Гладив мене рукою файно по волосою: «Я вже шкодую за тим, шо так погано тебе заляв та гостро висварив. Але ви- бачай, синку, то і я сам цьому не винен. Я так був розсердився, шо аж нестямився».

Він узявсья пилити ручною пилкою у виснім стільці² потрібний йому глід³ до відгашуваня ватри. А я сидів на порозі у ватернику та й допи- тував:

«То і я, дідочку, постарію?»

«І то борзо⁴, синку, так, як трава до осені борзо достигає. Постарі- єш, шо й не стямиши коли. Старість так скоро прийде, як раз у палець свиснути, та й то не протяжно».

Напилені кайлачьки колов дідо сокирою на такі трісочки, завбіль- шки як біб. Наколов їх дідо стільки, скільки було йому треба — вісімде- сят і один.

«А як то старієтсья чоловік, діду?» — зацікавлений, спитав я.

«Бачитимеш як, — засміявсья дідо з мене так, шо аж закашлявсья зо сміху. — Поважчаєш. Станеш в'ялим. Усе болить».

«А на обличчі як показуєтсья старість?»

«Отак, як у мене, — засміявсья знов по ширости дідо. — Почне лице ломити, — говорив уже сумовито, — як на ріці пид весну лід. І з лица краса зіслизає. Нападають зморшки. Шкоропавіє⁵ шкіра. Набрякає вид. Волосся сивина прошиває. Повипадають зуби. Мішкуватіє людина. Згорбатіє, а нарешті збайдужіє до світу і його краси — та й маєш, синку, готову старість тіла й души».

¹ Жаль, шкода.

² Висній стілець — столярний інструмент.

³ Глід.

⁴ Швидко.

⁵ Твердне, зморщуєтсья.